

ΕΝΟΤΗΤΑ

Η Μεγάλη Επανάσταση (1821 -1830)

Τρίτη Ενότητα

Η Μεγάλη Επανάσταση (1821-1830)

Θεόδωρος Βρυζάκης,
«Υπέρ Πατρίδος το
Παν», πίνακας
του 1858, Αθήνα,
Εθνική Πινακοθήκη -
Μουσείο Αλέξανδρου
Σούτζου

Εισαγωγή

Η Μεγάλη Επανάσταση του 1821 αποτελεί την κορυφαία προσπάθεια των Ελλήνων να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Παρά τις δυσκολίες και τα προβλήματα, εσωτερικά και εξωτερικά, η Επανάσταση πέτυχε τελικώς το στόχο της. Μέσα σε σχετικά σύντομο διάστημα, ως το 1830, η Ελλάδα κέρδισε την ανεξαρτησία της έστω και με περιορισμένα σύνορα. Η ελεύθερη εθνική ζωή ξεκίνησε και τέθηκαν νέοι εθνικοί στόχοι.

Η τρίτη ενότητα αποτελείται από δεκαοχτώ κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.
Η Φιλική Εταιρεία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.
Η εξέγερση στη
Μολδοβλαχία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η επανάσταση
στην Πελοπόννησο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η επανά-
σταση στη Στερεά Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Η επανά-
σταση στα νησιά του Αιγαίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Η επανάσταση
στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και
τη Μακεδονία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7.

Η άλωση της Τριπολιτσάς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8.

Οι αγώνες του Κανάρη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. Η εκ-
στρατεία του Δράμαλη
Δερβενάκια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10.
Ο Μάρκος Μπότσαρης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Ο Ιμπραήμ στην
Πελοπόννησο - ο Παπαφλέσσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12.

Η δεύτερη πολιορκία
του Μεσολογγίου - ο
Διονύσιος Σολωμός

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13. Οι α-
γώνες του Καραϊσκάκη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14.
Ο Φιλελληνισμός

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15.

Η παρέμβαση των Μεγά-
λων Δυνάμεων και η Ναυ-
μαχία του Ναυαρίνου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16. Οι Εθνο-
συνελεύσεις και η πολιτική
οργάνωση του Αγώνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17.
Ο Ιωάννης
Καποδίστριας
και το έργο του

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18.

Το τέλος της Επανάστασης και η
ελληνική ανεξαρτησία

1821

1830

Έναρξη της ελληνικής
Επανάστασης

Η ελληνική Επανάσταση φτάνει στο τέλος της
Η Ελλάδα γίνεται ανεξάρτητο κράτος

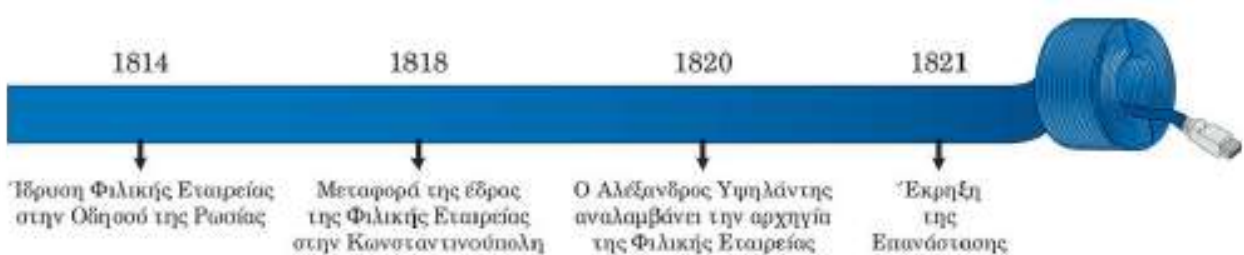
Κεφάλαιο 1

Η Φιλική Εταιρεία

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύθηκε επτά χρόνια πριν από την έναρξη της Μεγάλης Επανάστασης του 1821, με σκοπό να συντονίσει τις προσπάθειες των υπόδουλων Ελλήνων για την απελευθέρωσή τους. Η οργάνωση ιδρύθηκε μυστικά στην Οδησό της Ρωσίας, το 1814, από τρεις άσημους εμπόρους, τον Εμμανουήλ Ξάνθο, τον Νικόλαο Σκουφά και τον Αθανάσιο Τσακάλωφ.

▲ Ο όρκος των Φιλικών

Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας προχώρησαν στην εγγραφή μελών στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού και στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, ενθαρρυσμένοι από το επαναστατικό πνεύμα του Ρήγα Βελεσπινλή, τους αγώνες του Λάμπρου Κατσώνη και των Σουλιωτών καθώς και την αναταραχή που προκαλούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία *απείθαρχοι πασάδες*. Οι Φιλικοί, όπως αποκαλούνταν τα μέλη της, χρησιμοποιούσαν *κρυπτογραφικό κώδικα* για να επικοινωνούν μεταξύ τους και υπέγραφαν με ψευδώνυμο. Η μήυση τους στην οργάνωση είχε τη μορφή ιεροτελεστίας, που τη σφράγιζε ο όρκος μπροστά σε ιερέα.

Οι Φιλικοί άφηναν να εννοείται ότι πίσω από την Εταιρεία υπήρχε μια Μεγάλη Δύναμη, που ήθελε την απελευθέρωση των Ελλήνων. Πολλοί πίστευαν ότι πίσω από την μυστική Αρχή της Φιλικής Εταιρείας κρυβόταν η Ρωσία, ωστόσο οι ηγέτες της γνώριζαν καλά, παρόλο που δεν το φανέρωναν, ότι η οργάνωση στηριζόταν στον ενθουσιασμό των λογίων πατριωτών και στα χρήματα που κατέβαλλαν τα εγγραφόμενα μέλη της, ιδίως οι υπάλληλοι και οι έμποροι. Ήταν ένα σχέδιο παράτολμο για όποιον λογάριζε τα εμπόδια που υπήρχαν, το οποίο όμως τελικά πέτυχε.

Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας στην αρχή ήταν ελάχιστα. Το 1818, όμως, η οργάνωση μετέφερε την έδρα της στην καρδιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη. Τότε η στρατολόγηση μελών επεκτάθηκε σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία και στη σημερινή Ελλάδα. Σ' αυτήν μυήθηκαν πολλοί από τους πρωταγωνιστές του Αγώνα, όπως ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δίκαιος ή Παπαφλέσσας, ο πρώην κλέφτης Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, οι οπλαρχηγοί Ιωάννης Φαρμάκης και Γεωργάκης Ολύμπιος και αρκετοί άλλοι. Την οργάνωση βοήθησε αποφασιστικά και ο μεγαλέμπορος Παναγιώτης Σέκερης, που πρόσφερε μεγάλο μέρος της περιουσίας του.

Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας σταδιακά αυξήθηκαν. Οι ηγέτες της πρότειναν στον Ιωάννη Καποδίστρια, που ήταν τότε υπουργός των Εξωτερικών της Ρωσίας, να τεθεί επικεφαλής της. Εκείνος αρνήθηκε, γιατί πίστευε ότι οι συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη δεν ήταν ευνοϊκές για τους Έλληνες. Μετά την άρνησή του, η αρχηγία προσφέρθηκε το 1820 στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, στρατηγό και υπασπιστή του Τσάρου, ο οποίος δέχτηκε με προθυμία τον ανώτατο τίτλο του Γενικού Εφόρου λαμβάνοντας άδεια απουσίας δυο χρόνων από τη ρωσική αυλή.

Με την προσχώρηση του Υψηλάντη, εντάθηκαν οι προετοιμασίες για τη Μεγάλη Επανάσταση. Σύμφωνα με τα σχέδια των Φιλικών, η Επανάσταση επρόκειτο να ξεκινήσει ταυτόχρονα στη *Μολδοβλαχία* και στην Πελοπόννησο, ώστε να διασπαστεί ο οθωμανικός στρατός, ο οποίος βρισκόταν ήδη σε πόλεμο με τον Αλή Πασά στα Ιωάννινα, ενώ και στην Κωνσταντινούπολη θα ξεσπούσαν ταραχές. Ζητήθηκε επίσης από τους Σέρβους και τους Βούλγαρους, που ήταν κι αυτοί υπόδουλοι των Οθωμανών Τούρκων, να επαναστατήσουν ενώ πιθανή φαινόταν και η εμπλοκή των Ρώσων, αν οι Τούρκοι περνούσαν τον *Δούναβη*.

Γλωσσάρι

Απείθαρχοι πασάδες: Πασάδες που δεν υπάκουαν πάντοτε στις διαταγές του Σουλτάνου.

Κρυπτογραφικός κώδικας: Η γραφή με σύμβολα, προκειμένου να μην γίνεται κατανοητή από άλλους.

Μολδοβλαχία: Πρόκειται για τις δύο ημιαυτόνομες περιοχές στα Βόρεια σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τη Μολδαβία και τη Βλαχία, τις οποίες κατά τον 18^ο αιώνα κυβερνούσαν Έλληνες Φαναριώτες. Σήμερα κατά το μεγαλύτερο μέρος τους αποτελούν τμήμα της Ρουμανίας.

Δούναβης: Ποταμός της Κεντροανατολικής Ευρώπης.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Ο όρκος των Φιλικών (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Ορκίζομαι οικειοθελώς ενώπιον του αληθινού Θεού ότι θα είμαι για όλη μου τη ζωή απόλυτα πιστός στην Εταιρεία. Ορκίζομαι ότι δεν θα φανερώσω το παραμικρό από τα Σημεία και τους λόγους της, ούτε θα σταθώ για κανέναν λόγο η αφορμή να καταλάβουν ποτέ οι άλλοι, ούτε οι συγγενείς ούτε ο Πνευματικός ούτε ο φίλος μου, ότι γνωρίζω ο,τιδήποτε σχετικά με αυτά... Ορκίζομαι ότι θα τρέφω στην καρδιά μου αδιάλλακτο μίσος κατά των τυράννων της Πατρίδας μου, κατά των οπαδών και κατά των ομοφρόνων τους. Θα ενεργώ πάντα με τρόπο που να τους βλάπτει και όταν το επιτρέψουν οι εξελίξεις θα συμβάλλω στην πλήρη καταστροφή τους.»

2. Προετοιμασία της Επανάστασης (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Κατάλαβα τότε, πως ό,τι κάνουμε θα το κάνουμε μόνοι μας και ότι δεν έχουμε καμία ελπίδα από τους ξένους. Ο Τζωρτζ* πήγε στη Νεάπολη, έγινε εκεί στρατηγός. Με προσκάλεσε με δύο γράμματά του, αλλά επειδή ήξερα για την Εταιρία δεν δέχθηκα, αλλά κοίταξα πότε θα επαναστατήσουμε για την πατρίδα μας. Για την Εταιρία μου είπε ο Πάγκαλος**. Έπειτα πέρασε ο Αριστείδης ο Παπάς και ο Αναγνωσταράς μου έφερε γράμμα από την Εταιρία, και τότε άρχισα να κατηχώ κι εγώ διάφορους στην Ζάκυνθο και την Κεφαλονιά και διάφορους καπεταναίους σπετσιώτικων και υδραϊκών καραβιών. Στα 1820 έλαβα γράμματα από τον Υψηλάντη για να είμαι έτοιμος, όπως και όλοι οι δικοί μας. Εικοστή πέμπτη Μαρτίου ήταν η μέρα της γενικής επανάστασης».

Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα, Καταγραφή Γ. Τερτσέτη, επιμέλεια Τάσος Βουρνάς, Αθήνα 1983, σ. 69.

* Πρόκειται για τον Άγγλο στρατιωτικό Ρ. Τσωρτς.

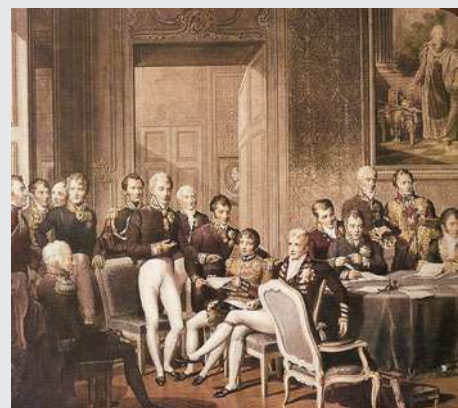
** Πρόκειται για τον Νικόλαο Πάγκαλο, ταγματάρχη του ρωσικού στρατού.

Ματιά στο παρελθόν

Η Ιερή Συμμαχία

Η σύσταση της Φιλικής Εταιρείας έγινε σε μια ιδιαίτερα δυσμενή για την ελληνική υπόθεση στιγμή. Το 1815 νικήθηκε οριστικά ο Ναπολέοντας και οι φιλελεύθερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης παραμερίστηκαν. Τότε ιδρύθηκε η Ιερή Συμμαχία με πρωτοβουλία των νικητών (κυρίως της Αυστρίας, της Ρωσίας και της Πρωσίας), οι οποίοι επιθυμούσαν να διατηρηθεί το «παλαιό μοναρχικό καθεστώς». Για τον λόγο αυτό, ήταν αντίθετοι σε κάθε επαναστατική κίνηση, καταδικάζοντάς την ως επικίνδυνη.

Το Συνέδριο της Βιέννης (1815)

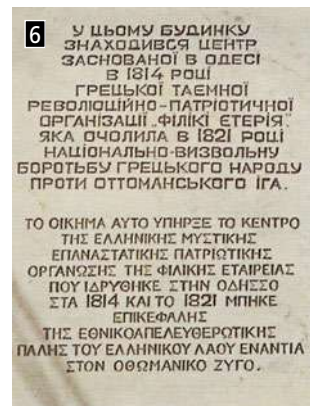
▲ Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας, Εμμανουήλ Ξάνθος (αριστερά), Νικόλαος Σκουφάς (μέση) και Αθανάσιος Τσακάλωφ (δεξιά), Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

▲ Παράσταση της σκλαβωμένης Ελλάδας, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

▲ Το σπίτι στην Οδησσό της Ρωσίας, στο οποίο ιδρύθηκε η Φιλική Εταιρεία και η πλάκα που έχει εντοιχιστεί στην πρόσοψή του

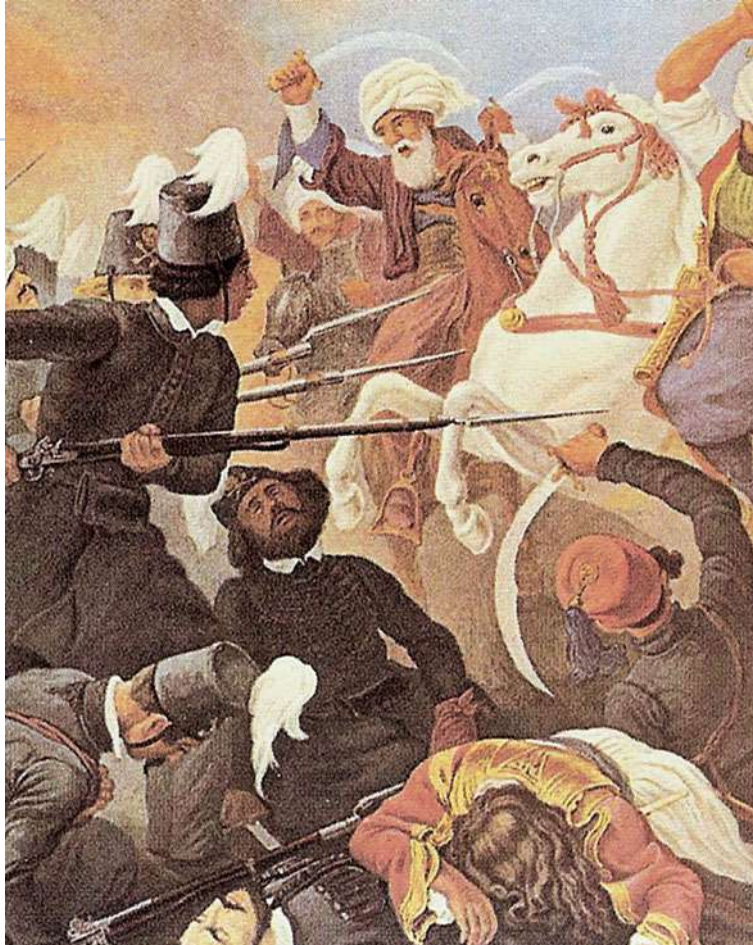
🗨️ Ερωτήματα

- Με ποιους τρόπους έδρασε η Φιλική Εταιρεία και ποιοι ήταν οι στόχοι της;
- Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι ο Κολοκοτρώνης (Πηγή 2) υποστηρίζει πως οι Έλληνες θα έπρεπε να βασίζονται μόνο στις δικές τους δυνάμεις; Στην απάντηση θα σας βοηθήσει η «Ματιά στο παρελθόν» και όσα έχετε διδαχθεί στην προηγούμενη ενότητα.

Κεφάλαιο 2

Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία

Τον Φεβρουάριο του 1821 ο υπασπιστής του Ρώσου τσάρου, Αλέξανδρος Υψηλάντης, ηγήθηκε της εξέγερσης εναντίον των Τούρκων στη Μολδοβλαχία. Ωστόσο, μετά από επτά μήνες, η εξέγερση καταπνίγηκε από τον οθωμανικό στρατό.

▲ Η καταστροφή του Ιερού Λόχου, πίνακας του Πέτερ φον Es, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Όσο περνούσε ο καιρός, η Φιλική Εταιρεία κατέστρωνε πολλά επαναστατικά σχέδια για τον τόπο και τον τρόπο έναρξης της Επανάστασης. Τελικά αποφασίστηκε να ξεκινήσει η Επανάσταση από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες (σημερινή Μολδαβία και Ρουμανία), όπου δεν υπήρχε οθωμανικός στρατός, οι ηγεμόνες τους ήταν Έλληνες Φαναριώτες και κατοικούσαν εκεί πολλοί Έλληνες. Επίσης, στη Βλαχία είχαν αναπτύξει ένοπλη δράση εναντίον της οθωμανικής κυριαρχίας οι οπλαρχηγοί Ιωάννης Φαρμάκης και Γεωργάκης Ολύμπιος.

Υπολογίζοντας στη ρωσική βοήθεια, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης πέρασε τον Φεβρουάριο του 1821 τον ποταμό Προύθο και μπήκε στη Μολδαβία. Η Επανάσταση άρχισε και οι πρώτες δυσκολίες έκαναν την εμφάνισή τους. Τότε ο Υψηλάντης με τους περίπου 2.000 άντρες που συγκέντρωσε, στράφηκε προς το Βουκουρέστι. Στις 24 Φεβρουαρίου ο Υψηλάντης κυκλοφόρησε προκήρυξη με τίτλο «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» και κάλεσε στα όπλα τους Έλληνες της περιοχής. Λίγες ημέρες αργότερα οι επαναστάτες κατέλαβαν το Βουκουρέστι, αλλά τελικά αποσύρθηκαν στα ορεινά αναμένοντας τις εξελίξεις.

Η εξέγερση στη Μολδοβλαχία καταδικάστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις καθώς και από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', ο οποίος ενήργησε υπό την πίεση των Τούρκων. Αλλά και ο τσάρος της Ρωσίας καθαίρεσε τον Υψηλάντη από το αξίωμα του αξιωματικού του ρωσικού στρατού και έδωσε άδεια στα οθωμανικά στρατεύματα να εισβάλουν στην περιοχή.

Ο Υψηλάντης, με μερικές χιλιάδες πεζούς και λιγοστούς ιππείς, αντιμετώπισε τον πολυάριθμο οθωμανικό στρατό, που κινήθηκε εναντίον του, σε πολλές μάχες. Η αποφασιστικότερη από τις μάχες αυτές δόθηκε τον Ιούνιο του 1821 στο χωριό Δραγατσάνι και τελείωσε με ήττα των Ελλήνων. Ιδιαίτερα ο Ιερός Λόχος, το στρατιωτικό σώμα που αποτελούνταν από εθελοντές Έλληνες σπουδαστές των παροικιών, έχασε περισσότερα από τα μισά μέλη του.

Καταδιωκόμενος ο Υψηλάντης, πέρασε στην Αυστρία μαζί με τον Κοζανίτη υπασπιστή του Γεώργιο Λασσάνη, μερικούς αξιωματικούς και αρκετούς στρατιώτες. Άλλοι Έλληνες αντιστάθηκαν με επιτυχία στο Σκουλένι αλλά τελικά διαλύθηκαν, ενώ περίπου 100 κατόρθωσαν να φτάσουν πεζοπορώντας στην Ελλάδα. Οι αρχηγοί Ιωάννης Φαρμάκης και Γεωργάκης Ολύμπιος νικήθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1821 πολεμώντας εναντίον των Τούρκων. Ο Γεωργάκης Ολύμπιος και οι συμπολεμιστές του ανατινάχθηκαν στη μονή Σέκου, για να μην πιασούν αιχμάλωτοι.

Η επτάμηνη εξέγερση στη Μολδοβλαχία μπορεί να τερματίστηκε, κατάφερε ωστόσο να διασπάσει τα οθωμανικά στρατεύματα και να επιταχύνει την επανάσταση στην Ελλάδα. Συνέβαλε έτσι αποφασιστικά στην απελευθέρωση του Έθνους.

Γλωσσάρι

Βουκουρέστι: Σημερινή πρωτεύουσα της Ρουμανίας (τότε της Βλαχίας).

Προκήρυξη: Κείμενο που δημοσιοποιείται και εξαγγέλλει τους λόγους μιας πολιτικής πράξης.

Προύθος: Παραπόταμος του Δούναβη, σύνορο της Ρουμανίας και της Μολδαβίας. Αποτελούσε φυσικό σύνορο ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και τη Ρωσία.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη στον Εμμανουήλ Ξάνθο, Ιάσιο, 26 Φεβρουαρίου 1821

«Ο ενθουσιασμός είναι τεράστιος εδώ, δεν ξέρω πού να βάλω αυτούς που φτάνουν. Πρέπει να μαζευτούν από παντού χρήματα, το ίδιο και άρματα και... και... και... Ξέρω ότι ο ζήλος σου, Ξάνθε μου, κάτι θα κάμει. Ελπίζω, με τη βοήθεια του Θεού να δοξαστούμε με το υπέρτατο όνομα των ελευθερωτών της Πατρίδας».

Εμμανουήλ Ξάνθου, *Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρίας*, επιμέλεια Απ. Β. Δασκαλάκης, Αθήνα χχ, σ. 162.

2. Η καταστροφή του Ιερού Λόχου

«Έτσι χάθηκε μέσα σε λίγη ώρα μία από τις γλυκύτερες ελπίδες της Ελλάδας, ο Ιερός Λόχος. Αλλά, έστω και αν νικήθηκε, αφού εγκαταλείφθηκε μόνος και τόσο ολιγάριθμος απέναντι σε υπεράριθμο εχθρό, επιβεβαίωσε, υπό την ηγεσία πατριώτη και γενναιοψυχου αρχηγού, του Νικολάου Υψηλάντη, τι μπορεί να κατορθώσει το πατριωτικό αίσθημα, η στρατιωτική τάξη και η αγάπη προς κάθε τι το ευγενές νέων καλής ανατροφής, έστω κι αν αυτοί μόλις είχαν επιστρατευθεί και μόλις είχαν διδαχθεί τη χρήση της λόγχης. Ως τέτοιος ο νέος Ιερός Λόχος αναδείχθηκε αντάξιος της τιμής του αρχαίου και όπως εκείνος γράφτηκε στην αρχαία ελληνική ιστορία, έτσι και αυτός γράφτηκε στη νέα, γενόμενος σε μικρογραφία το πιστό αντίγραφο του πρωτοτύπου. Ευτυχισμένες οι ψυχές των ιερολοχιτών! Με όση προθυμία και τιμή προσήλθατε σφάγια ιερά υπέρ της πατρίδας, με τόση χάρη να δεχθείτε από τις ουράνιες δυνάμεις την τιμή εκείνη, την οποία ως οφειλή προσφέρει στο όνομα και τη μνήμη σας το σύνολο των γνήσιων βλαστών της Ελλάδας».

Ιωάννου Φιλήμονος, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859, σ. 183.

(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

3. Εις τον Ιερόν Λόχον

«Ας μη βρέξη ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίση
το χώμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.

Ας το δροσίση πάντοτε
με τ' αργυρά της δάκρυα
η ροδόπεπλος κόρη
Και αυτού ας ξεφυτρώσουν
αιώνια τ' άνθη.

Ω γνήσια της Ελλάδος
Τέκνα· ψυχαί που επέσατε
εις τον αγώνα ανδρείως,
τάγμα εκλεκτών Ηρώων,
καύχημα νέον.

Σας άρπαξεν η τύχη
την νικητήριον δάφνην,
και από μυρτιάν σας έπλεξε
και πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον άλλον.

Αλλ' αν τις απεθάνη
διά την πατρίδα, η μύρτος
είνε φύλλον ατίμητον,
και καλά τα κλαδιά
της κυπαρίσσου».

.....
Ανδρέα Κάλβου, *Άπαντα*,
εισαγωγή Κωνσταντίνου Τσά-
τσου, Οργανισμός Εκδόσεως
Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα 1979,
σ. 109.

Ματιά στο παρελθόν

Η Ιερή Συμμαχία καταδικάζει την ελληνική Επανάσταση

Το επαναστατικό κίνημα του Αλέξανδρου Υψηλάντη συνέπεσε χρονικά με το Συνέδριο της Ιερής Συμμαχίας στο Λάιμπαχ (σημερινή Λουμπλιάνα της Σλοβενίας). Όταν ο τσάρος Αλέξανδρος Α' πληροφορήθηκε από τον Ιωάννη Καποδίστρια τις εξελίξεις, έσπευσε να διαχωρίσει τη θέση του. Αποδοκίμασε την ενέργεια του Υψηλάντη, ενώ ταυτόχρονα τον διέγραψε από τον ρωσικό στρατό. Ο Καποδίστριας, με προσωπική επιστολή που έστειλε στον Υψηλάντη στις 14 Μαρτίου του 1821, του μεταβίβασε τη «θλίψη» του τσάρου για τον «παραλογισμό» που είχε επιδείξει. Του ανέφερε επίσης πως η Ρωσία ζούσε ειρηνικά με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και πως δεν επρόκειτο για χάρη του να έρθει σε ρήξη μαζί της. Το Συνέδριο της Ιερής Συμμαχίας στο Λάιμπαχ καταδίκασε κάθε επαναστατική κίνηση στην Ευρώπη.

Άποψη της Λουμπλιάνας σήμερα

Κεφάλαιο 3

Η επανάσταση στην Πελοπόννησο

Τον Μάρτιο του 1821 ξεκίνησε η επανάσταση στην Πελοπόννησο. Η αριθμητική υπεροχή των Ελλήνων στην περιοχή και η ύπαρξη πολλών στελεχών της Φιλικής Εταιρείας ήταν δύο από τους βασικούς λόγους που βοήθησαν τους επαναστατημένους Έλληνες να σημειώσουν τις πρώτες τους επιτυχίες.

- ▲ Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός υψώνει το λάβαρο της Επανάστασης στην πλατεία του Αγίου Ανδρέα της Πάτρας, ζωγραφικός πίνακας του Larrañini, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Η επιλογή της Πελοποννήσου ως μιας από τις βασικές περιοχές όπου θ' άρχιζε η Επανάσταση του 1821, δεν ήταν τυχαία, καθώς σ' αυτήν οι Έλληνες υπερερούσαν αριθμητικά. Επίσης, αρκετοί ένοπλοι Τούρκοι της Πελοποννήσου είχαν μετακινηθεί στην Ήπειρο για να πολεμήσουν τον Αλή Πασά. Άλλοι ευνοϊκοί παράγοντες ήταν το ορεινό έδαφος της, η απόστασή της από την Κωνσταντινούπολη και ιδίως η ευρεία εξάπλωση της Φιλικής Εταιρείας στους προκρίτους και τους κληρικούς του τόπου.

Στα τέλη του 1820 και στις αρχές του 1821 οι Φιλικόί Παπαφλέσσας και Κολοκοτρώνης έφτασαν στην Πελοπόννησο και συνεργάστηκαν με τους πρόκριτους και τους αρχιερείς της περιοχής για τον συντονισμό του Αγώνα. Ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δίκαιος ή Παπαφλέσσας διέτρεξε την ύπαιθρο, μεταφέροντας με ενθουσιασμό το μήνυμα της Μεγάλης Επανάστασης και της αποτίναξης του οθωμανικού ζυγού. Ο οπλαρχηγός Θεόδωρος Κολοκοτρώνης πάλι, παλιός κλέφτης και αξιωματικός βρετανικών και γαλλικών στρατιωτικών σωμάτων στα Επτάνησα, πέρασε στη Μάνη ξεσηκώνοντας τους Έλληνες.

Οι κινήσεις αυτές ανησύχησαν τους Τούρκους, οι οποίοι κάλεσαν προληπτικά τους αρχιερείς και τους προεστούς στην Τριπολιτσά (Τρίπολη). Όσοι από αυτούς πήγαν, φυλακίστηκαν. Οι υπόλοιποι πραγματοποίησαν σύσκεψη στις 10 Μαρτίου στη μονή της Αγίας Λαύρας και στη συνέχεια επέστρεψαν στις επαρχίες τους για να *στρατολογήσουν* παλικάρια.

Η Επανάσταση ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1821 στην Πελοπόννησο, με επιθέσεις εναντίον οχυρωμένων Τούρκων στα Καλάβρυτα και στη Βοστίτσα (Αίγιο). Στις 23 Μαρτίου παραδόθηκε στους Έλληνες η Καλαμάτα και άρχισε η πολιορκία των κάστρων, όπου κατέφευγαν οι Οθωμανοί. Έλληνες που είχαν συγκεντρωθεί στην Πάτρα, ύψωσαν τη σημαία της Ελευθερίας και ψήφισαν επαναστατική επιτροπή με ηγέτη τον μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανό. Τον επόμενο μήνα οι Τούρκοι νικήθηκαν ακόμη μία φορά στο Λεβίδι της Αρκαδίας.

Με την εξάπλωση της Επανάστασης σε ολόκληρη την Πελοπόννησο φάνηκε ότι χρειαζόταν ένα συντονισμένο σχέδιο, καθώς δεν αρκούσε ο ηρωισμός των οπλαρχηγών, που πολεμούσαν χωρίς να έχουν επαφή μεταξύ τους. Την ηγεσία των ενόπλων ανέλαβε τότε ο Κολοκοτρώνης. Αυτός έκρινε αναγκαία για την επιτυχία της Επανάστασης την κατάληψη της Τριπολιτσάς, που ήταν το διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο της Πελοποννήσου, κι έπειτα των υπολοίπων φρουριών.

Τον Ιούνιο του 1821 έφτασε στην Πελοπόννησο και ο Δημήτριος Υψηλάντης, στη θέση του φυλακισμένου αδελφού του Αλέξανδρου, για να αναλάβει την αρχηγία της Επανάστασης. Με τη βοήθεια Επτανήσιων εθελοντών, οι εξεγερμένοι Έλληνες κατέλαβαν τη *Μονεμβασιά* και το *Νεόκαστρο*. Η Επανάσταση είχε σημειώσει τις πρώτες επιτυχίες της.

Γλωσσάρι

Στρατολογώ: Συγκεντρώνω, συναθροίζω στρατεύσιμους.

Μονεμβασιά, Νεόκαστρο: Κάστρα στη Νότια Πελοπόννησο. Το Νεόκαστρο αποκαλείται και Ναυαρίνο.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Διάλογος Οθωμανών και Ελλήνων παραμονές της Μεγάλης Επανάστασης του 1821

Σεχ Νετσιή Εφέντης: «Πείτε μας, μα τον Θεό σας, τι πράγματα είναι αυτά και ποια τα αίτια; Είστε μόνο εσείς οι Πελοποννήσιοι ή όλη η φυλή σας; Έχετε κανέναν αρχηγό; Στηρίζετε σε κανένα ηγεμόνα; Αυτός θα σας εξουσιάζει ή θα μείνετε μόνοι σας ζητώντας μόνο βοήθεια από αυτόν τον αφέντη;».

Γερμανός: «Εμείς, μη μπορώντας πλέον να υπομένουμε τα τόσα δεινά που υποφέραμε από εσάς, αποφασίσαμε αυτό και η Ευρώπη βλέποντας το δίκαιο μας αποφάσισε να μας βοηθήσει».

Σεχ Νετσιή Εφέντης: «Πολύ καλά όλα αυτά αλλά στηρίζετε σε κανένα ηγεμόνα;».

Αναγνωστόπουλος: «Αγάδες, σύμφωνα με το γράμμα, που χθες βράδυ γράψατε στον ενδοξότατο Πετρόμπεη, στο οποίο απευθύνετε και ασπασμούς στον υψηλότατο πρίγκιπα Υψηλάντη και με το οποίο μας καλέσατε σε συνομιλία, ο Πρίγκιπας δεν παρέλειψε να συγκαλέσει αμέσως γενικό συνέδριο όλων των προυχόντων που βρίσκονται εδώ. Με αυτούς αποφασίστηκε να έλθουμε εδώ και να ακούσουμε τα προβλήματά σας. Έχουμε την εξουσιοδότηση να αποφασίσουμε και να επικυρώσουμε κάθε συμφωνία. Λοιπόν, με την προσταγή του Πρίγκιπα και τη θέληση όλων ήλθαμε. Εγώ στάλθηκα εκ μέρους του για να βεβαιώσω όλους τους αγάδες και κάθε Μουσουλμάνο ότι τους υπόσχεται ασφάλεια ζωής, τιμής και περιουσίας και εν γένει κάθε συμφωνία που θα γίνει θα θεωρείται ως νόμος απαραβάτος από μέρους της Υψηλότητάς του. Επιπρόσθετα βεβαιώ την ενδοξότητά σας ότι μπορείτε ελεύθερα να εκφέρετε τη γνώμη σας στους ευγενέστατους άρχοντες και καπεταναίους, διότι με τη σύμφωνη απόφαση του Πρίγκιπα και της πατρίδας εστάλησαν με πληρεξουσιότητα. Για το ζήτημα δε, αν στηριζόμαστε σε κάποια δύναμη, από τη διήγηση που θα σας κάμω κρίνετε μόνοι σας. Από τη Ρωσία όχι μόνο μεγάλος άνθρωπος αλλά ούτε μικρός δεν μπορεί να βγει χωρίς ο αυτοκράτορας να το γνωρίζει. Ο πρίγκιπας Αλέξανδρος Υψηλάντης, ένας άνδρας τόσο μεγάλος, πέρασε από τη Ρωσία φανερά στη Βλαχία, εξέδωσε προκήρυξη, με την οποία προσκάλεσε όλους τους Έλληνες να πάρουν τα όπλα αποφασισμένοι είτε να ελευθερώσουν την πατρίδα τους είτε να πεθάνουν. Μόλις λοιπόν οι Έλληνες όλοι άκουσαν τη φωνή του αρχιστρατήγου τους, πήρε και η Πελοπόννησος τα όπλα».

Ιωάννου Φιλήμονος, *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της ελληνικής επαναστάσεως*, τόμ. 4, Αθήνα 1861, σσ. 209-210.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Προετοιμασία της Επανάστασης

«Από τις αρχές Ιανουαρίου του 1821, αφού τα πάντα ωρίμασαν, άρχισαν οι Έλληνες και επέστρεφαν στα σπίτια τους από τα ξένα, από τη Ρωσία, Βλαχία, Μολδαβία, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη και από τα άλλα μέρη για να λάβουν μέρος στον αγώνα για την πατρίδα, την ημέρα που αποφασίστηκε από τους απεσταλμένους της Εταιρίας. Μόλις έφταναν στα χωριά ή στις πόλεις τους διαδιδόταν η ιδέα της Επανάστασης σε όλους τους συγγενείς και τους γείτονές τους. Οι αρχιερείς συναινούσαν οι ιερείς να διαβάζουν στις εκκλησίες παρακλήσεις νύκτα και μέρα προς τον Θεό για να ενισχύσει τους Έλληνες στον μελλοντικό αγώνα και, όσον αφορά στους άλλους κληρικούς, συναινούσαν να προτρέπουν κατά την εξομολόγηση τους Έλληνες στην επανάσταση και να τη θεωρούν ως θρησκευτικώς εγκεκριμένη, διότι ο Θεός όλους τους ανθρώπους τους έπλασε ελεύθερους. Οι πνευματικοί από την πλευρά τους, τους παρακινούσαν σε επανάσταση, διότι οι Έλληνες είχαν τόσο πολύ εξασθενήσει από την τυραννία και η θρησκεία τόσο πολύ είχε χαντακώσει τον απλό όχλο, ώστε οι άνθρωποι είχαν τον φόβο του Άδη αν σκότωναν Τούρκο, διότι πίστευαν ότι ο Θεός θα τους τιμωρήσει και ότι θα λογοδοτήσουν για την πράξη τους. Αλλά ο κλήρος τους έβγαλε από την πλάνη αυτή καθώς έλαβε πρώτος τα όπλα».

Φώτιου Χρυσανθακόπουλου ή Φωτάκου, *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. 1, επιμέλεια Τάσου Γριτσόπουλου, Αθήνα 1974, σσ. 52-53.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Το Συνέδριο της Βερόνας

Το τέταρτο συνέδριο της Ιερής Συμμαχίας πραγματοποιήθηκε από τις 20 Οκτωβρίου έως τις 14 Δεκεμβρίου του 1822 στη Βερόνα της Ιταλίας. Αντιπροσωπεία των επαναστατημένων Ελλήνων με επικεφαλής τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, τον Γεώργιο Μαυρομμάλη, τον Ανδρέα Μεταξά και τον Φιλέλληνα Γάλλο πλοίαρχο Ζουρντέν μετέβη στην ιταλική πόλη, προκειμένου να εκθέσει τις ελληνικές

Γελοιογραφία των εργασιών του Συνεδρίου της Βερόνας

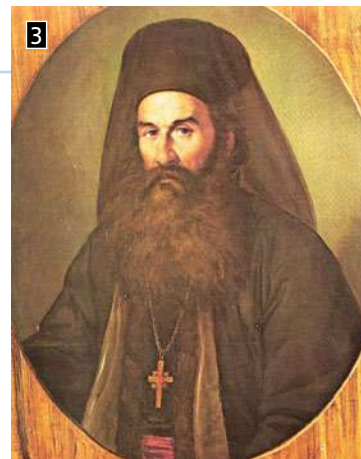
θέσεις, αλλά δεν έγινε δεκτή από τους συνέδρους. Το συνέδριο καταδίκασε την ελληνική Επανάσταση, τη χαρακτήρισε όμως ως «μεγάλο πολιτικό γεγονός». Ήταν η τελευταία φορά που η Ιερή Συμμαχία εμφανίσθηκε ενωμένη ως προς το Ελληνικό Ζήτημα.

▲ Ο Δημήτριος Υψηλάντης

▲ Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

▲ Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός

▲ Θεόδωρος Βρυζάκης, πολεμική σκηνή, Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη

▶ Οι επαναστατικές εστίες στην Πελοπόννησο

📖 Ερωτήματα

- Ποιοι ήταν οι πρωταγωνιστές στην έναρξη της επανάστασης στην Πελοπόννησο;
- Με βάση τα κείμενα των πηγών, ποια ήταν η κατάσταση που επικρατούσε στους υπόδουλους Έλληνες παραμονές της Επανάστασης;

Κεφάλαιο 4

Η επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα

Η επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1821. Από τις συγκρούσεις με τον οθωμανικό στρατό ξεχωρίζουν η μάχη στην Αλαμάνα, όπου βρήκε φρικτό θάνατο ο Αθανάσιος Διάκος και η μάχη στο χάνι της Γραβιάς, στην οποία διακρίθηκε ο Οδυσσέας Ανδρούτσος.

▲ Διάφορες μάχες στην Ανατολική Ελλάδα. Στο κέντρο η Θήβα. Π. Ζωγράφος, υδατογραφία σε χαρτόνι

Στη Στερεά Ελλάδα οι συνθήκες για εξέγερση ήταν δύσκολες, καθώς δεν ήταν ιδιαίτερα πυκνοκατοικημένη κυρίως στα δυτικά τμήματά της και οι πρόκριτοι του τόπου δεν είχαν μεγάλη πολιτική εμπειρία. Επίσης, υπήρχε σημαντική παρουσία οθωμανικού πληθυσμού και στρατιωτών στην Εύβοια και τη Λαμία, ενώ στην κοντινή Ήπειρο είχε εκστρατεύσει εναντίον του Αλή Πασά των Ιωαννίνων ο ικανότατος Χουρσίτ Πασάς. Τις ελλείψεις όμως αυτές *αντισάθμιζε* η παρουσία στην περιοχή φημισμένων κλεφτών και αρματολών, με αποτέλεσμα οι επαναστάτες να κινηθούν πιο συντονισμένα.

Η πρώτη σύσκεψη των οπλαρχηγών, που επισφραγίστηκε με δοξολογία και ορκωμοσία, πραγματοποιήθηκε στη Λευκάδα τον Ιανουάριο του 1821. Εκεί αναφέρθηκε η 25^η Μαρτίου ως ημερομηνία της εξέγερσης. Παρόμοια τελετή έγινε παρουσία προκρίτων και οπλαρχηγών στη μονή του Οσίου Λουκά στη Βοιωτία, στα μέσα Μαρτίου του 1821.

Πρώτα εκδηλώθηκαν επαναστατικές ενέργειες στην Ανατολική Στερεά. Ο Πανουργιάς πολιόρκησε την πόλη των Σαλώνων (Αμφισσα) και την κατέλαβε με τη βοήθεια των κατοίκων του Γαλαξιδίου. Στη συνέχεια απελευθερώθηκαν και άλλες πόλεις και χωριά (Λιδωρίκι, Λιβαδιά, Αταλάντη, Θήβα), ενώ οι επαναστάτες έφτασαν μέχρι την Αθήνα περιορίζοντας τους Τούρκους στην Ακρόπολη.

Αλλά και η Χαλκίδα έπεσε στα χέρια των εξεγερμένων Ελλήνων, με την επέμβαση του Υδραίου πλοιάρχου Αντωνίου Κριεζή, ο οποίος από το καράβι του κανονιοβόλησε με επιτυχία τους Τούρκους υπερασπιστές της πόλης.

Λίγο αργότερα επαναστάτησε και η Δυτική Στερεά. Οι Έλληνες κατάφεραν να κυριεύσουν το Βραχώρι (Αγρίνιο), το Αιτωλικό και το Μεσολόγγι. Εκεί έφτασε σύντομα ο Φαναριώτης πολιτικός Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, για να βοηθήσει στον Αγώνα.

Για να καταπνίξει την επαναστατική δραστηριότητα, ο Χουροσίτ Πασάς έστειλε από τα Ιωάννινα τους πασάδες Κιοσέ Μεχμέτ και Ομέρ Βρυώνη. Τον πολυάριθμο οθωμανικό στρατό περίμεναν στην Ηράκλεια και στις γέφυρες του Γοργοποτάμου και της Αλαμάνας οι οπλαρχηγοί Πανουργιάς, Ιωάννης Δυοβουνιώτης και Αθανάσιος Διάκος. Στις 23 Απριλίου του 1821 οι Τούρκοι εκδίωξαν τους υπερασπιστές των δύο πρώτων θέσεων, τραυματίζοντας σοβαρά τον Πανουργιά και σκοτώνοντας τον συμπολεμιστή του Ησαΐα, επίσκοπο των Σαλώνων (Αμφισσα). Έπειτα ενωμένοι στράφηκαν εναντίον των υπερασπιστών της Αλαμάνας.

Μετά από σκληρή μάχη, οι ελληνικές δυνάμεις οπισθοχώρησαν προς το όρος Καλλίδρομο, σε ύψωμα του οποίου βρισκόταν το επιτελείο του αρχηγού των αγωνιστών της Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας, Αθανάσιου Διάκου. Παρόλο που ο Διάκος ειδοποιήθηκε να εγκαταλείψει τη θέση του, αυτός συνέχισε να πολεμά. Τραυματίστηκε όμως και πιάστηκε αιχμάλωτος. Εκτιμώντας την ανδρεία του ο Ομέρ Βρυώνης, του πρότεινε να του χαρίσει τη ζωή με αντάλλαγμα να προσχωρήσει στον στρατό του. Ο Διάκος αρνήθηκε και θανατώθηκε με φρικτό τρόπο.

Η θυσία του νεαρού οπλαρχηγού έδειξε ότι η Επανάσταση του 1821 δεν ήταν μια απλή εξέγερση, αλλά αποφασιστικός αγώνας για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού. Επιπλέον ενέπνευσε τους Έλληνες αγωνιστές, που πήραν εκδίκηση για τον θάνατο του αντιμετωπίζοντας με επιτυχία τους Οθωμανούς στο χάνι της Γραβιάς στις 8 Μαΐου του 1821.

Ο παλιός αρματολός της περιοχής Οδυσσέας Ανδρούτσος κλείστηκε στο χάνι με 118 άνδρες, ενώ οι οπλαρχηγοί Πανουργιάς και Δυοβουνιώτης οχυρώθηκαν στα γύρω υψώματα. Κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης οι οχυρωμένοι στα υψώματα γρήγορα οπισθοχώρησαν. Όχι όμως και οι πολεμιστές στο χάνι, που συνέχισαν να αποκρούουν τις τουρκικές επιθέσεις.

Η μάχη σταμάτησε το βράδυ, με μεγάλες απώλειες για το οθωμανικό στράτευμα. Οι Τούρκοι είχαν χάσει περισσότερους από 800 στρατιώτες ενώ οι Έλληνες μόνο 6. Λίγο πριν ξημερώσει κι ενώ ο Ομέρ Βρυώνης περίμενε να έρθουν κανόνια από τη Λαμία, ο Ανδρούτσος και οι άνδρες του επιχείρησαν έξοδο και κατάφεραν να περάσουν ανάμεσα από τους Τούρκους, χωρίς να γίνουν αντιληπτοί.

Η μάχη στο χάνι της Γραβιάς ανέκοψε την πορεία του οθωμανικού στρατού προς την Πελοπόννησο και τόνωσε το ηθικό των εξεγερμένων Ελλήνων, παραμερίζοντας τους δισταγμούς που είχαν σχετικά με την έναρξη του Αγώνα σε ολόκληρη τη Στερεά Ελλάδα.

Γλωσσάρι

Αντισταθμίζω: Εξισορροπώ, αναπληρώνω.

Κανονιοβολώ: Καταφέρω χτυπήματα με κανόνι.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή του Οδυσσέα Ανδρούτσου προς τους κατοίκους του Γαλαξιδίου, 22 Μαρτίου 1821

«Αγαπημένοι μου Γαλαξιδιώτες,
Ήταν βέβαια γραμμένα από τον Θεό να πάρουμε τα άρματα μια μέρα και να ορμήξουμε στους τυράν-
νους μας, που τόσα χρόνια χωρίς έλεος μας τυραννούν. Τι τη θέλουμε, αδέρφια, αυτή την πολυπικρα-
μένη ζωή, να ζούμε κάτω από τη σκλαβιά και το σπαθί του Τούρκου να ακονίζεται στα κεφάλια μας;
Δεν βλέπετε που τίποτε δεν μας απόμεινε; Οι εκκλησίες μας έγιναν τζαμιά και στάβλοι των Τούρκων.
Κανένας δεν μπορεί να πει πως έχει κάτι δικό του, γιατί το πρωί βρίσκεται φτωχός σαν ζητιάνος στο
δρόμο, οι οικογένειές μας και τα παιδιά μας βρίσκονται στα χέρια και στην κρίση των Τούρκων. Τίποτε,
αδέρφια, δεν μας έμεινε, δεν είναι λοιπόν σωστό να σταυρώσουμε τα χέρια και να κοιτάμε τον ουρανό.
Ο Θεός μας έδωσε χέρια, γνώση και νου· ας ρωτήσουμε την καρδιά μας και ας πράξουμε γρήγορα ό,τι
μας απαντήσει και ας είμαστε αδέρφια βέβαιοι πως ο πολυαγαπημένος μας Χριστός θα μας προστατεύ-
σει. Ό,τι είναι να κάνουμε θα πρέπει να το κάνουμε μια ώρα γρηγορότερα, γιατί ύστερα θα χτυπάμε τα
κεφάλια μας».

(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Επιστολή προκρίτων της νήσου Ύδρας προς τους κατοίκους της Εύβοιας

«Ο ιερός ούτος πόλεμος, αδελφοί, γίνεται υπέρ της πατρίδος... Αύτη η θεία εποχή, την οποίαν ο
Θεός ευλόγησεν, είναι σωτηρία του χριστιανικού γένους».

Α. Λιγνού, *Αρχαία της κοινότητος Ύδρας 1778-1832*, Πειραιάς 1926, τ. 7, σσ. 280-281. Η πηγή περιέχεται
στη μελέτη του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επανάστα-
σεως*, τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 263.

Ματιά στο παρελθόν

Το δημοτικό τραγούδι

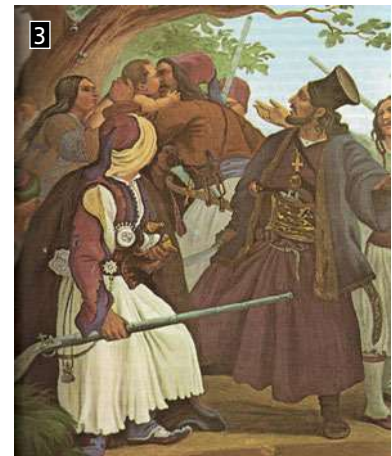
Το δημοτικό τραγούδι είναι ένα λογοτεχνικό είδος, με το οποίο άγνω-
στοι (σε μας) λαϊκοί ποιητές εξέφραζαν τους καημούς και τους πόθους
των ανθρώπων. Ιδιαίτερη κατηγορία δημοτικών τραγουδιών αποτελούν
τα κλέφτικα τραγούδια, που δημιουργήθηκαν κυρίως κατά τον 18^ο αιώνα,
τις παραμονές της Μεγάλης Επανάστασης του 1821 και εμπνεύστηκαν
από τη δράση των Κλεφτών και των Αρματολών.

▲ 1 Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος

▲ 2 Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος

▲ 3 Ο Αθανάσιος Διάκος συγκεντρώνει πολεμιστές

▲ Ο Αθανάσιος Μασσαβέτας, που έμεινε γνωστός ως Αθανάσιος Διάκος επειδή είχε χειροτονηθεί Διάκονος

▲ Το μνημείο του Διάκου στη γέφυρα της Αλαμάνας, όπου σουβλίστηκε από τους Τούρκους

▲ Ο Ομέρ Βρυώνης

◀ Αλέξανδρος Ησαΐας, ζωγραφική απεικόνιση της μάχης της Αλαμάνας, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

◀ Οι επαναστατικές εστίες στη Στερεά Ελλάδα

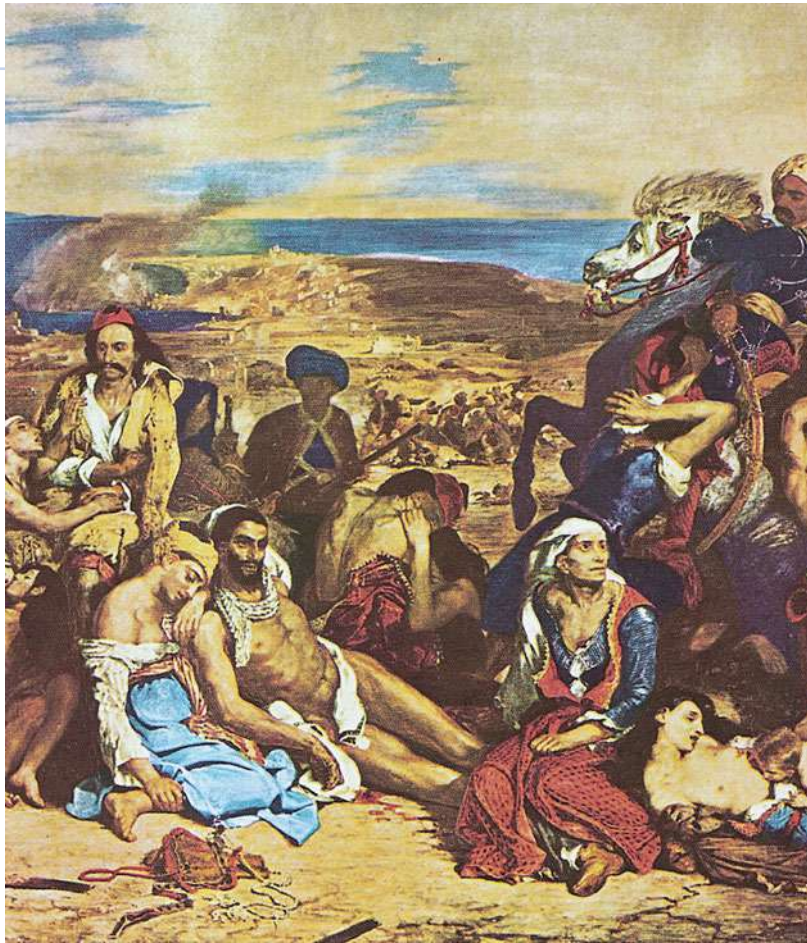
📖 Ερωτήματα

- Ποιες ήταν οι σημαντικότερες μάχες που δόθηκαν στη Στερεά Ελλάδα στο ξεκίνημα της Επανάστασης; Να τις σημειώσετε στον χάρτη.
- Με βάση την Πηγή 1, ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος στην προσπάθειά του να εμπυκώσει τους κατοίκους του Γαλαξιδίου;

Κεφάλαιο 5

Η επανάσταση στα νησιά του Αιγαίου

Η επανάσταση διαδόθηκε γρήγορα στα νησιά του Αιγαίου. Σπουδαίοι ναυτικοί, όπως ο Ανδρέας Μιαούλης και ο Δημήτριος Παπανικολής, προσέφεραν σημαντικές υπηρεσίες, είτε μεταφέροντας τρόφιμα και πολεμοφόδια στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα είτε προστατεύοντας τις παραπάνω περιοχές από τις επιθέσεις του τουρκικού στόλου.

▲ Ευγένιος Ντελακρουά, Η σφαγή της Χίου, Παρίσι, Μουσείο Λούβρου

Η επανάσταση από την Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα μεταδόθηκε σύντομα στα **νησιά του Αιγαίου**. Πρώτα επαναστάτησαν οι κοντινές Σπέτσες με τη Μπουμπουλίνα, τον Απρίλιο του 1821 και ακολούθησε η Ύδρα, με πρωτοστάτη τον πλοίαρχο Αντώνιο Οικονόμου. Στη συνέχεια ξεσηκώθηκαν τα Ψαρά, η Σάμος, η Κάσος και τα Δωδεκάνησα. Επαναστατική δραστηριότητα εκδηλώθηκε και στην Κρήτη, ιδιαίτερα στα Σφακιά, ενώ οι κάτοικοι των Κυκλάδων φάνηκαν διστακτικοί.

Τα εξεγερμένα νησιά συμμετείχαν αποφασιστικά στον μεγάλο ξεσηκωμό του 1821. Τα ελληνικά καράβια, παρόλο που ήταν λιγότερα σε αριθμό και μικρότερα σε χωρητικότητα, κυριαρχούσαν στο Αιγαίο, καθώς ήταν ταχύτερα και διέθεταν πληρώματα με μεγάλη ναυτική εμπειρία.

Οι Έλληνες ναυτικοί διακρίθηκαν σε τρία είδη πολεμικών επιχειρήσεων: α) στην πολιορκία παραθαλάσσιων κάστρων, όπως η Μονεμβασιά και το Ναυαρίνο και στην υποστήριξη *χερσαίων μαχών* από τη θάλασσα, β) σε *καταδρομές* στα παράλια της Μικράς Ασίας, όπου αιχμαλώτιζαν ή κατέστρεφαν εχθρικά πλοία, με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται ο τουρκικός στόλος να πλεύσει προς την Πελοπόννησο και γ) σε ναυμαχίες στο ανοιχτό πέλαγος, στις οποίες συμμετείχαν και τα περίφημα πυρπολικά, σκάφη γεμάτα με εύφλεκτο υλικό που προσδένονταν στα οθωμανικά πλοία και κατόπιν έπαιρναν φωτιά.

Σημαντική δράση στη θάλασσα ανέπτυξαν, ανάμεσα σε άλλους, οι Ψαριανοί Δημήτριος Παπανικολής και Κωνσταντίνος Κανάρης καθώς και ο Ανδρέας Μιαούλης από την Ύδρα.

Αντιδρώντας οι Τούρκοι, προχώρησαν σε *αντίποινα* σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού που κατοικούσε στα παράλια της Μικράς Ασίας αλλά και στα νησιά. Τον Απρίλιο του 1822 η Χίος καταστράφηκε ολοκληρωτικά από Τούρκους στρατιώτες και οι περισσότεροι από τους κατοίκους της σφαγιάστηκαν. Ήταν ένα γεγονός που συγκλόνισε τους χριστιανικούς λαούς της Ευρώπης.

Οι αποτυχίες του τουρκικού στόλου κατά το 1821 ανάγκασαν τον Σουλτάνο να ζητήσει τη συνδρομή του πασά της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή, ο οποίος διέθετε ένοπλες δυνάμεις εκπαιδευμένες από Ευρωπαίους αξιωματικούς.

Τα επόμενα χρόνια οι συγκρούσεις στη θάλασσα εντάθηκαν. Τους μήνες Μάιο και Ιούνιο του 1824 ενωμένος ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος επιτέθηκε στην Κάσο και τα Ψαρά, που αποτελούσαν τις κύριες ναυτικές βάσεις των επαναστατημένων Ελλήνων. Κι ενώ η διχόνοια *ταλάνιζε* τους Έλληνες, Τούρκοι και Αιγύπτιοι αποβιβάστηκαν στα δύο νησιά και μετά από σκληρές μάχες με τους υπερασπιστές τους, τα κατέστρεψαν.

Σε ναυμαχία που πραγματοποιήθηκε τέλη Αυγούστου του 1824 στον κόλπο του Γέροντα, στα παράλια της Μικράς Ασίας, ο ελληνικός στόλος κατάφερε να νικήσει τον ογκώδη τουρκοαιγυπτιακό. Ο ναύαρχος Μιαούλης προκάλεσε σύγχυση στα εχθρικά πλοία με τους ελιγμούς που πραγματοποίησε, ενώ με επιτυχία χρησιμοποιήθηκαν και τα πυρπολικά, καταστρέφοντας μία *φρεγάτα* με 1.000 στρατιώτες και ναύτες. Μετά τη Ναυμαχία του Γέροντα, οι τουρκοαιγυπτιακές δυνάμεις διασκορπίστηκαν και υποχώρησαν αναζητώντας ασφαλές καταφύγιο.

Γλωσσάρι

Χερσαίες μάχες: Μάχες που γίνονται στην ξηρά.

Καταδρομές: Αιφνιδιαστικές επιθέσεις.

Αντίποινα: Πράξη που γίνεται σε εκδίκηση κάποιας άλλης.

Ταλανίζω: Βασανίζω, ταλαιπωρώ.

Φρεγάτα: Είδος πολεμικού πλοίου.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή κατοίκων της νήσου Ύδρας προς τους πλοιάρχους των ελληνικών πολεμικών, Ύδρα, 19 Απριλίου 1821 (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Εντιμότατοι κύριοι καπεταναίοι του ελληνικού στόλου, ο ξεσηκωμός του ελληνικού έθνους κατά των τυράννων του και η αποστολή του στόλου μας γίνεται με αποκλειστικό σκοπό να πλήξουμε τον κοινό εχθρό, ώσπου να αποκτήσουμε τα δίκαια και την ελευθερία μας. Όλες οι έννοιες μας πρέπει να είναι προσηλωμένες σ' αυτόν τον σκοπό, του οποίου την υλοποίηση επιθυμούμε και βέβαια θα επιτύχουμε εάν οδηγηθούμε με φρονήματα άξια ελευθέρων ανδρών».

Α. Λιγνού, *Αρχεία της κοινότητας Ύδρας 1778-1832*, Πειραιάς 1926, τ. 7, σ. 280. Η πηγή περιέχεται στη μελέτη του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επανάστασης*, τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 196.

2. Προκήρυξη των τριών ναυτικών νησιών Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών

«Ευσεβείς απόγονοι ανδρειοτάτων προγόνων, κάτοικοι των νήσων και της ξηράς, όσοι μένετε ακόμη εις τον τουρκικόν ζυγόν, σηκωθήτε, πιάσετε τα όπλα διά την κοινήν ελευθερίαν. όσοι έχετε καράβια μικρά και μεγάλα αρματώσετε τα και ενωθήτε με τον ελληνικόν στόλον... μη δειλιάσετε απόγονοι του Μιλτιάδου και Θεμιστοκλέους. μη φανήτε ανάξιοι της ελευθερίας σας. Ο πόλεμος γίνεται διά την πίστιν και την πατρίδα».

Σ. Ομηρίδου, *Συνοπτική ιστορία των τριών ναυτικών νήσων Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών*, Ναύπλιο 1831. Η πηγή περιέχεται στη μελέτη του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επανάστασης*, τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 198.

3. Ο Μιαούλης στο Μεσολόγγι (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Στις 10 του μήνα αυτού, ήλθαν ο Μιαούλης και πολλοί άλλοι αξιωματικοί και ναύτες στο Μεσολόγγι. Ο Μιαούλης παρουσιάσθηκε στη Διευθυντική Επιτροπή. Αμέσως έτρεξαν όλοι οι Στρατηγοί και Οπλαρχηγοί να τον επισκεφθούν και να συγχαρούν ο ένας τους θριάμβους του άλλου. Αφού φιλήθηκαν με τον Μιαούλη, τον Σαχτούρη και τους υπόλοιπους καπετάνιους, έβλεπες την παρέα αυτών των νικητών της θάλασσας και της στεριάς να κάθονται μεγαλοπρεπώς σαν θεοί, να αναφέρουν τις συμφορές του παρελθόντος, ο ένας να διηγείται στον άλλο νίκες σαν θαύματα».

Νικολάου Κασομούλη, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά*, εισαγωγή-σημειώσεις Πάννης Βλαχογιάννης, τόμ. 2, Αθήνα 1998, σσ. 106-107.

Ματιά στο παρελθόν

Γυναίκες στον Αγώνα

Στην Επανάσταση του 1821 εξίσου σημαντική υπήρξε και η συμβολή των γυναικών, οι οποίες βοήθησαν με κάθε τρόπο. Η Μαντώ Μαυρογένους διέθεσε την πατρική της περιουσία στον Αγώνα, ενώ η Σπετσωτίτισσα καπετάνισσα Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα συμμετείχε με τα καράβια της σε διάφορες πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων.

Η Μαντώ Μαυρογένους

Η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα

▲ Ο Δημήτριος Παπανικολής

▲ Ο Ανδρέας Μιαούλης

▲ Ο Ανδρέας Μιαούλης

◀ Γ.Κ. Μιχαήλ, Η Ναυμαχία του Γέροντα, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

▶ Η επανάσταση στα νησιά του Αιγαίου

📖 Ερωτήματα

- Σε τι είδους επιχειρήσεις συμμετείχαν τα ελληνικά πλοία;
- Με βάση τα κείμενα των πηγών, ποια επιχειρήματα χρησιμοποιούνται προκειμένου να πεισθούν οι Έλληνες να επαναστατήσουν εναντίον των Τούρκων;

Κεφάλαιο 6

Η επανάσταση στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία

Ταυτόχρονα με την επανάσταση στη Νότια Ελλάδα εξεγέρθηκαν και οι Σουλιώτες στην Ήπειρο καθώς και οι Θεσσαλοί και οι Μακεδόνες. Ωστόσο, η έλλειψη οργάνωσης και η παρουσία ισχυρών οθωμανικών δυνάμεων στις περιοχές αυτές οδήγησε τις επαναστατικές κινήσεις σε αποτυχία.

▲ Ο Εμμανουήλ Παπάς

Στην **Ήπειρο** οι εμπειροπόλεμοι Σουλιώτες, οι οποίοι από τον Δεκέμβριο του 1820 βρίσκονταν ξανά στο Σούλι, επαναστάτησαν. Τον ίδιο μήνα χτύπησαν τους Τούρκους, αποκόπτοντας την επικοινωνία των Ιωαννίνων με την Άρτα και την Πρέβεζα. Κατόπιν επιτέθηκαν εναντίον της Πάργας και της Άρτας, που ήταν σημαντικές πόλεις της περιοχής, αλλά δεν μπόρεσαν να τις κυριεύσουν. Κατάφεραν, ωστόσο, να νικήσουν τον οθωμανικό στρατό στη θέση Πέντε Πηγάδια. Στα τέλη του 1821, οι Αλβανοί σύμμαχοί τους τους εγκατέλειψαν και οι Σουλιώτες έμειναν αβοήθητοι. Υπέγραψαν τότε τρίμηνη ανακωχή με τους Οθωμανούς και επέστρεψαν αποκαρδιωμένοι στον ορεινό τόπο τους.

Μετά την εξόντωση του Αλή Πασά, ο Χουρσίτ Πασάς ετοιμαζόταν να περάσει με τα στρατεύματά του στην Πελοπόννησο, προκειμένου να καταπνίξει την Επανάσταση. Τότε Έλληνες και Φιλέλληνες αγωνιστές, με επικεφαλής τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, προσπάθησαν να τον εμποδίσουν. Όμως ο οθωμανικός στρατός ήταν πολυάριθμος και οι ελληνικές δυνάμεις, χωρίς να έχουν την απαιτούμενη οργάνωση, νικήθηκαν στη μάχη του Πέτα στις 4 Ιουλίου του 1822. Περίπου το 1/3 των Ελλήνων αγωνιστών σκοτώθηκε, αρκετοί άλλοι αιχμαλωτίστηκαν, ενώ άνοιξε ο δρόμος για την κατάληψη της Δυτικής Ελλάδας καθώς και για την πρώτη πολιτορρκία του Μεσολογγίου από τους Τούρκους. Επίσης, 68 από τους 93 Φιλέλληνες μαζί με τον αρχηγό τους Ανδρέα Δάνια έπεσαν στο πεδίο της μάχης. Η βαριά ήττα έκανε τους Σουλιώτες να συνθηκολογήσουν τον Σεπτέμβριο του 1822, εγκαταλείποντας οριστικά το Σούλι.

Η **Θεσσαλία** εξεγέρθηκε το Μάιο του 1821. Υπό την ηγεσία των Φιλικών Ανθιμου Γαζή και Κυριάκου Μπασδέκη, επαναστάτησαν οι κάτοικοι του Πηλίου, ενθαρρυμένοι από την έλευση πλοίων από την Ύδρα. Πολιορκήσαν τον Βόλο και το Βελεστίνο, αλλά διασκορπίστηκαν όταν κινήθηκε εναντίον τους ο Μαχμούτ Πασάς ή Δράμαλης από την κοντινή Λάρισα, που ήταν ισχυρή οθωμανική στρατιωτική βάση.

Τον ίδιο μήνα εξεγέρθηκε και η **Μακεδονία** εναντίον των Τούρκων, με πρωτοστάτη τον Σερραίο μεγαλέμπορο Εμμανουήλ Παπά, που είχε οριστεί από τη Φιλική Εταιρεία αρχηγός του Αγώνα στη Χαλκιδική. Τον Μάρτιο του 1821 ο Εμμανουήλ Παπάς αναχώρησε με όπλα και πολεμοφόδια από την Κωνσταντινούπολη για το Άγιο Όρος, όπου σε γενική συνέλευση ανακηρύχθηκε «αρχηγός και υπερασπιστής» της Μακεδονίας και κήρυξε επίσημα την Επανάσταση. Με *ορμητήριο* το Άγιο Όρος, ξεσήκωσε τον Πολύγυρο και τη Σιθωνία, φτάνοντας μέχρι τα περίχωρα της Θεσσαλονίκης.

Οι Τούρκοι αντέδρασαν αφοπλίζοντας τους κατοίκους, συλλαμβάνοντας προεστούς και καταστρέφοντας χωριά των περιοχών αυτών. Οι επαναστάτες πολέμησαν με τα οθωμανικά στρατεύματα στα Βασιλικά και στην Κασσάνδρα, ηττήθηκαν όμως και διαλύθηκαν.

Τουρκικές δυνάμεις πολιορκήσαν τη Νάουσα, όπου είχαν καταφύγει αγωνιστές σμίγοντας με τον αρματολό Τσάμη Καρατάσο και τον πρόκριτο Ζαφειράκη Λογοθέτη. Οι Τούρκοι την κυριεύσαν τον Απρίλιο του 1822. Η πόλη καταστράφηκε και γυναίκες μαζί με τα παιδιά τους, για ν' αποφύγουν την αιχμαλωσία, έπεσαν στον γκρεμό της Αράπιτσας. Η εξέγερση στο Βορρά είχε κατασταλεί. Η επαναστατική δραστηριότητα περιορίστηκε στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και σε νησιά του Αιγαίου.

Γλωσσάρι

Ορμητήριο: Τόπος από τον οποίο εξορμά κανείς.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή του εικοσιτετράχρονου ξενιτεμένου Μακεδόνα Αναστασίου Εμμ. Παπά από τις Σέρρες. Γράφει στον αδελφό του Αθανάσιο: Βιέννη, 18 Απριλίου 1821:

«Μια γυναικεία μορφή στεκόταν πάντα μπροστά στα μάτια μου θλιμμένη, κλαμένη, πληγωμένη, βαριά αλυσοδεμένη. Πάντα με κοίταζε με βλέμμα ατενές χωρίς να μου μιλεί. Αλλά τέλος, πριν από λίγες μέρες, μου είπε θυμωμένα: Παιδί μου, πάψε να είσαι σκυνθρωπός! Πάψε να είσαι μόνο ο Αναστάσιος Εμμ. Παπά, ο γιος του καλού σου πατέρα! Είσαι ένας Μακεδόνας και το καθήκον σε καλεί. Αίσχος κι' ανεξίτηλη ντροπή θα είναι για σένα, εάν μείνεις αδιάφορος σ' αυτήν την ευκαιρία. Εμπρός λοιπόν, αγαπημένο μου παιδί! Δείξε πως είσαι ένας Μακεδόνας! Γίνου ένας Αριστόδημος και κάτω απ' αυτό το όνομα πολέμα για την Πατρίδα! Μη φοβάσαι τι θα πουν οι συγγενείς σου. Η μητέρα σου, ο πατέρας σου, όλα τ' αδέρφια σου αντί να σε μοιρολογήσουν, αν πέσεις για την Πατρίδα, θα μιμηθούν το παράδειγμα του Ξενοφώντος, το παράδειγμα της Σπαρτιάτισσας μητέρας, και αν για μια στιγμή κλάσουν και πενθήσουν, πάντα θα τους παρηγορεί η αξιοθαύμαστη απόφασή σου, εφ' όσον εσύ χωρίς καμιά άλλη αιτία, παρά μέσα από την αγάπη, τη φιλία και κάθε ησυχία που σε περιβάλλουν, ξεκινάς εν τούτοις και τραβάς προς τον υπέροχο σκοπό! Αριστόδημε, ο φοίνιξ σου φωνάζει: Μάχου υπέρ πατρίδος! Μη διστάζεις, μη δειλιάζεις με τη σκέψη ότι μπορεί να είσαι ο τελευταίος. Όρμα απάνω στον εχθρό σαν ένας Μακεδόνας, φκιάξε αργυρές ασπίδες, ξαναζωντάνεψε την αήττητη φάλαγγα. Τι το όφελος να καλοζεις στα ξένα και να στερείσαι για πάντα την Πατρίδα σου!».

Γεωργίου Λαΐου, *Ανέκδοτες επιστολές και έγγραφα του 1821*, Αθήνα 1958, σσ. 92-94. Η πηγή περιέχεται στη μελέτη του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επανάστασης*, τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 1990, σσ. 101-102.

2. Επιστολή του Μεχμέτ Εμίν Πασά προς τον Ιεροδίκη της Βέροιας (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Γνωστοποιείται ότι οι απαίσιοι άπιστοι της Νάουσας και των γύρω χωριών, αφού αποτίναξαν εδώ και δύο μήνες την υποτέλεια, εκτράπηκαν σε ανταρσία και επανάσταση. Για να πατάξω και να εξοντώσω την κίνηση αυτή εκστράτευσα αυτοπροσώπως, με εντολή του Σουλτάνου, στη Θεσσαλονίκη με πολυάριθμο στρατό και εδώ και εικοσιτέσσερις μέρες πολεμάμε τους επαναστάτες και τους έχουμε περικυκλώσει. Ήδη με τη βοήθεια του παντοδυνάμου Αλλάχ και την ευλογία του ισχυρότατου Σουλτάνου, οι στρατιώτες μας, κατά τις επιθέσεις τους εναντίον τους, βγήκαν απ' όλες τις μάχες νικητές και τροπαιούχοι, κατατροπώνοντας τους απαίσιους εχθρούς».

Ι.Κ. Βασδραβέλλη, *Οι Μακεδόνες εις τους υπέρ ανεξαρτησίας αγώνας, 1796-1832*, Θεσσαλονίκη 1950, δεύτερη έκδοση, σσ. 257-258. Η πηγή περιέχεται στη μελέτη του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επανάστασης*, τόμ. 2, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 416.

Ματιά στο παρελθόν

Η καθημερινή διαβίωση των αγωνιστών

Οι Έλληνες πολεμιστές τρέφονταν συνήθως φτωχικά. Το καθημερινό τους συσσίτιο ήταν λίγο ψωμί και λίγο αλεύρι από αλεσμένα όσπρια, που το έβραζαν με λάδι και κρεμμύδια για να το κάνουν κουρκούτι. Όταν ξεκινούσαν για μακρινές εκστρατείες, έπαιρναν μαζί τους λιγοστό φαγητό, τα όπλα, τα ρούχα και την κάπα τους. Ένα κομμάτι παξιμάδι ή ψωμί και ένα κρεμμύδι αποτελούσε συνήθως αρκετή τροφή για μια μέρα. Τα ελληνικά πλοία φρόντιζαν για τον εφοδιασμό των αγωνιστών με τρόφιμα από τα εύφορα νησιά του Αιγαίου Πελάγους. Ασύγκριτα δυσκολότερη ήταν η κατάσταση για τους τραυματίες, καθώς γιατροί σπανίως υπήρχαν και τα φάρμακα ήταν λιγοστά. Έτσι, τα γιατροσόφια αποδεικνύονταν πολλές φορές το μοναδικό μέσο θεραπείας.

▲ Ο Τσάμης Καρατάσος, Αθίνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

▲ Ο Αναστάσιος Καρατάσος

◀ Φωτογραφία του αγάλματος προς τιμήν των γυναικόπαιδων της Νάουσας που έχασαν τη ζωή τους το 1822

▶ Η Επανάσταση στις άλλες εστίες του Ελληνισμού

📖 Ερωτήματα

- Τι γνωρίζετε για τη μάχη στο Πέτα;
- Ποιο ήταν το όραμα του νεαρού Μακεδόνα, όπως περιγράφεται στην Πηγή 1;

Κεφάλαιο 7

Η άλωση της Τριπολιτσάς

Οι Έλληνες επαναστάτες στην Πελοπόννησο με επικεφαλής τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη αποφάσισαν να πολιορκήσουν την Τριπολιτσά, που ήταν η στρατιωτική έδρα των Τούρκων στην περιοχή. Η άλωσή της, τον Σεπτέμβριο του 1821, τόνωσε το ηθικό των Ελλήνων.

▲ Η ελληνική σημαία υψώνεται στην Τριπολιτσά, ζωγραφική αναπαράσταση από τον Πέτερ Φον Ες

Με το ξέσπασμα της Επανάστασης του 1821 στην Πελοπόννησο, ο Χουρσίτ Πασάς έστειλε 3.500 στρατιώτες να υπερασπιστούν την *Τριπολιτσά* (Τρίπολη), όπου είχε και την οικογένειά του.

Οι επαναστατημένοι Έλληνες πάλι, αφού κατέλαβαν την Καλαμάτα, έκαναν σύσκεψη για τις παραπέρα ενέργειές τους. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης πρότεινε να πολιορκήσουν την Τριπολιτσά, που ήταν η κεντρική διοικητική, εμπορική και στρατιωτική έδρα των Τούρκων στην Πελοπόννησο. Πίστευε πως αν οι Έλληνες κατόρθωναν να την κυριεύσουν, θα αποδυναμώνονταν και τα υπόλοιπα κάστρα της περιοχής. Έτσι, επαναστάτες με επικεφαλής τον Κολοκοτρώνη κινήθηκαν προς την Τριπολιτσά, έστησαν στρατόπεδα στα βουνά γύρω από αυτήν και η πολιορκία άρχισε. Μετά την ήττα των Τούρκων στο Βαλιέτσι, κοντά στην Τριπολιτσά, οι Έλληνες αγωνιστές μπόρεσαν να προωθηθούν πιο κοντά στην πόλη.

Στην πολιορκία συμμετείχε και ο Δημήτριος Υψηλάντης, που είχε αναλάβει την αρχηγία του Αγώνα, ενώ τα τέσσερα κεντρικά στρατόπεδα διύθυναν ο Κολοκοτρώνης, ο Αναγνωσταράς (Αναγνώστης Παπαγεωργίου), ο Παναγιώτης Γιατράκος και ο Πετρόμπεης Μαυρομικάλης. Επίσης, είχαν σταλεί ελληνικές δυνάμεις στα Μέγαρα, για να εμποδίσουν τουρκικές ενισχύσεις να φτάσουν στην Τριπολιτσά από την Αθήνα.

Όσο περνούσε ο καιρός, η πολιορκία γινόταν πιο στενή. Στην πόλη τα τρόφιμα λιγόστεψαν και άρχισε η διχόνοια. Η Τριπολιτσά έπεσε στα χέρια των επαναστατών στις 23 Σεπτεμβρίου του 1821. Ακολούθησαν σφαγές και λεηλασίες. Οπλισμένοι οι Έλληνες, μπήκαν στην πόλη χτυπώντας τους Τούρκους, που οχυρώθηκαν στα σπίτια τους. Οι Οθωμανοί που κλείστηκαν στον κεντρικό πύργο, τη Μεγάλη Τάπια, παραδόθηκαν έπειτα από τρεις ημέρες από έλλειψη νερού.

Η άλωση της Τριπολιτσάς, έξι μήνες από την έναρξη της Επανάστασης, ήταν ιδιαίτερα σημαντική, καθώς είχε συντριβεί η βασική στρατιωτική βάση του οθωμανικού στρατού στην Πελοπόννησο και χιλιάδες τουρκικά όπλα πέρασαν στην κατοχή των Ελλήνων, τονώνοντας το ηθικό τους. Οι εξεγερμένοι πίστεψαν πια πως οι Τούρκοι δεν ήταν ακατανίκητοι. Στη συνέχεια, οι νικητές της Τριπολιτσάς στράφηκαν στα περιφερειακά κάστρα της Πελοποννήσου, για να τα πολιορκήσουν.

Γλωσσάρι

Τριπολιτσά: Σημαντικό διοικητικό, στρατιωτικό και οικονομικό κέντρο της Πελοποννήσου. Η Τριπολιτσά αποτελούσε μεγάλη πόλη για τα δεδομένα της εποχής με χριστιανικό, μουσουλμανικό και εβραϊκό πληθυσμό. Σήμερα η πόλη ονομάζεται Τρίπολη.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Αφιξη του Άγγλου Φιλέλληνα Τόμας Γκόρντον στο ελληνικό στρατόπεδο της Τριπολιτσάς (μέσα Αυγούστου 1821)

«Τότε ο Ιγγλέζος, δακρύσας, εφώναξεν: Ευτυχής εγώ οπού είδον με τους οφθαλμούς μου, όσα ανεγίνωσκον και ήθκουον από τους προγόνους μου και από την ιστορίαν. Μακάριος και συ, Υψηλάντα, είπεν εις τον πρίγκιπα. Σύ είσαι ο Λεωνίδας επί της κεφαλής των Σπαρτιατών και ο Θεμιστοκλής και Μιλτιάδης και Περικλής επάνω των Αθηναίων».

Γ. Σακελλαρίου, Φιλική Εταιρεία, Οδησός 1909, σσ. 253-255. Η πηγή περιέχεται στη μελέτη του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επανάστασης*, τόμ. 1, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 245.

2. Ο Κολοκοτρώνης μιλά για την Επανάσταση και τους αγωνιστές

«Μίαν φοράν, όταν επήραμεν το Ναύπλιον, ήλθε ο Άμιλτων να με ιδή, μου είπε ότι: “Πρέπει οι Έλληνες να ζητήσουν συμβιβασμόν, και η Αγγλία να μεσιτεύση”. Εγώ του αποκρίθηκα, ότι: “Αυτό δεν γίνεται ποτέ, ελευθερία η θάνατος. Εμείς καπιτάν Άμιλτων, ποτέ συμβιβασμόν δεν εκάμαμεν με τους Τούρκους. Άλλους έκοψε, άλλους εσκλάβωσε με το σπαθί και άλλοι, καθώς εμείς, εζούσαμε ελευθεροι από γενεά σε γενεά. Ο βασιλεύς μας εσκοτώθη, καμμία συνθήκη δεν έκαμε, η φρουρά του είχε παντοτεινόν πόλεμον με τους Τούρκους και δύο φρούρια ήτον πάντοτε ανυπότακτα”. Με είπε: “Ποια είναι η βασιλική φρουρά του, ποια είναι τα φρούρια;”. “Η φρουρά του βασιλέως μας είναι οι λεγόμενοι Κλέφται, τα φρούρια η Μάνη και το Σούλι και τα βουνά”. Έτσι δεν με ωμίλησε πλέον.

Ο κόσμος μας έλεγε τρελλούς. Ημείς αν δεν είμεθα τρελλοί δεν εκάναμεν την επανάστασιν, διατί ηθέλαμεν συλλογισθή πρώτον διά πολεμοφοδία, καβαλαρία μας, πυροβολικό μας, πυριτοθηκας μας, τα μαγαζιά μας, ηθέλαμεν λογαριάσει την δύναμιν την εδική μας, την τούρκικη δύναμη. Τώρα οπού ενικήσαμεν, οπού ετελειώσαμεν με καλά τον πόλεμο μας, μακαριζόμεθα, επαινώμεθα. Αν δεν ευτυχούσαμεν ηθέλαμεν τρώγει κατάραις, αναθέματα».

Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα, Καταγραφή Γ. Τερτσέτη, επιμέλεια Τάσος Βουρνάς, Αθήνα 1983, σ. 178.

Ματιά στο παρελθόν

Οι εφημερίδες στην Επανάσταση

Η έκδοση εφημερίδων γνώρισε μεγάλη άνθιση την περίοδο της Μεγάλης Επανάστασης του 1821. Συνδέθηκε, μάλιστα, με την υπεράσπιση των εθνικών δικαίων και την ενημέρωση των ξένων για την ελληνική υπόθεση. Το πρώτο Εθνικό Τυπογραφείο λειτούργησε στην Αίγινα. Από την πλούσια εκδοτική δραστηριότητα της εποχής αξίζει να εστιάσουμε στην «Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος», την πρώτη ουσιαστικά επίσημη ελληνική εφημερίδα καθώς και στα «Ελληνικά Χρονικά», τα οποία εξέδιδε στο Μεσολόγγι ο Ελβετός Φιλέλληνας Ιάκωβος Μάγερ. Η εφημερίδα του Μάγερ διέκοψε την κυκλοφορία της στις αρχές του 1826, λόγω της καταστροφής των εγκαταστάσεών της από τουρκικό βλήμα.

1 ▲ Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

2 ▲ Ο Κολοκοτρώνης παρατηρεί τους άνδρες του που διασκεδάζουν, σύνθεση του Πέτερ φον Ες

3 ▲ Μνημείο της μάχης στο Βαλέτσι

4 ▲ Μνημείο των Ηρώων στην Πλατεία Άρεως στην Τρίπολη

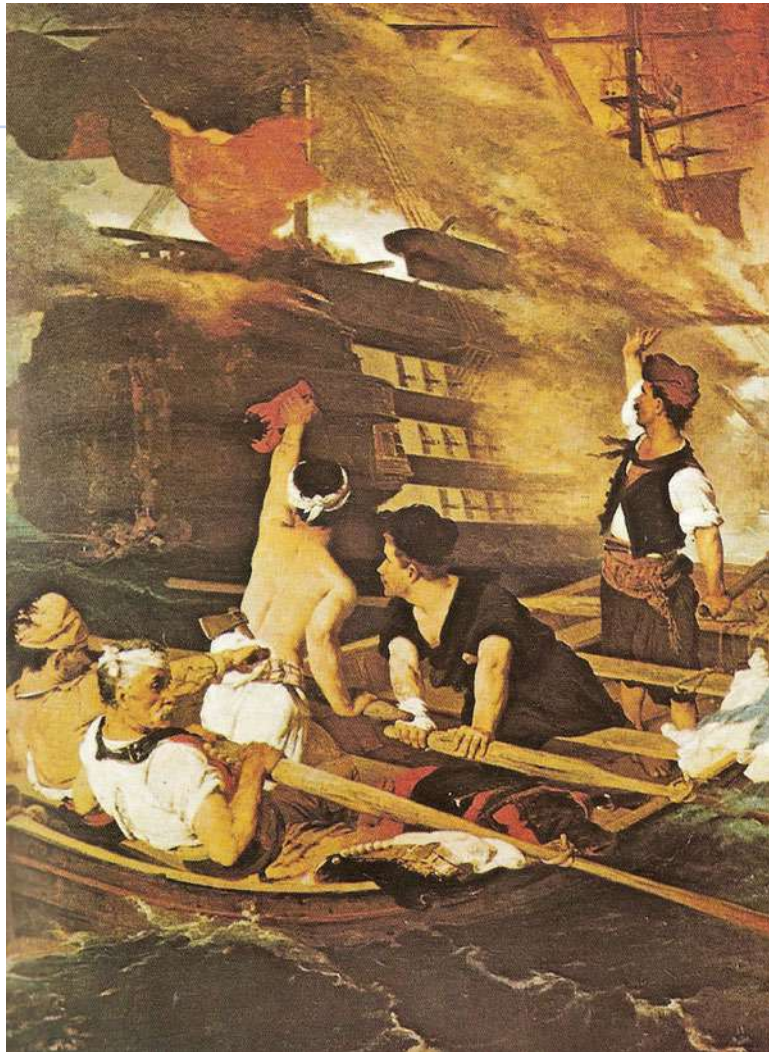
📖 Ερωτήματα

- Για ποιους λόγους ήταν σημαντική η άλωση της Τριπολιτσας από τους Έλληνες;
- Με βάση την Πηγή 2, γιατί ο κόσμος έλεγε τρελούς τους Έλληνες επαναστάτες;

Κεφάλαιο 8

Οι αγώνες του Κανάρη

Από τις ναυτικές επιχειρήσεις του ελληνικού στόλου ξεχωρίζουν οι καταδρομικές ενέργειες του Κωνσταντίνου Κανάρη. Ο μπουρλοτιέρης από τα Ψαρά πραγματοποίησε πολλές παράτολμες αποστολές, όπως η πυρπόληση της ναυαρχίδας του τουρκικού στόλου, η οποία μάλιστα ονομαζόταν «Μπουρλότα σαϊμάζι» (καταφρονήτρα των πυρπολικών).

▲ Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη, πίνακας του Νικηφόρου Λύτρα, Αθήνα, συλλογή Ι. Σερπιέρη

Καθώς διέθεταν κυρίως εμπορικά πλοία, οι Έλληνες καπετάνιοι αντιμετώπιζαν τα μεγαλύτερα σε όγκο τουρκικά και αιγυπτιακά πολεμικά με τα πυρπολικά ή μπουρλότα. Επρόκειτο για μικρά σκάφη, γεμάτα με εκρηκτικά υλικά, που τα άναβαν και στη συνέχεια τα έσπρωχναν προς τα εχθρικά καράβια για να τα κάψουν.

Κατά την Επανάσταση του 1821, οι Έλληνες ναυτικοί τελειοποίησαν την κατασκευή των πυρπολικών και τα επάνδρωσαν με ριψοκίνδυνους εθελοντές, τους μπουρλοτιέρηδες. Στην αρχή το πυρπολικό πλησίαζε αθόρυβα το εχθρικό πλοίο τη νύκτα και το *εμβολίζε* ή προσδενόταν επάνω του με γάντζους. Κατόπιν οι μπουρλοτιέρηδες το εγκατέλειπαν, ενώ ο κυβερνήτης έφευγε τελευταίος ανάβοντας το φιτίλι με δαυλό.

Αργότερα τα πυρπολικά χρησιμοποιήθηκαν και κατά τη διάρκεια της ημέρας σε ναυμαχίες. Συνήθως προπορεύονταν από τον υπόλοιπο στόλο, επέλεγαν το στόχο τους και πραγματοποιούσαν επιθέσεις με ελιγμούς. Η εμφάνισή τους προκαλούσε τρόμο στα εχθρικά καράβια. Από τις 59 συνολικά επιχειρήσεις πυρπόλησης, οι 39 είχαν επιτυχία.

Πρώτος χρησιμοποίησε πυρπολικό ο Ψαριανός Δημήτριος Παπανικολής, το Μάιο του 1821 στη ναυμαχία της *Ερεσσού*. Γνωστότερος όμως για τη δράση του έγινε ο Κωνσταντίνος Κανάρης από τα Ψαρά.

Όταν άρχισε η Επανάσταση, ο Κανάρης εγκατέλειψε το εμπορικό ναυτικό, όπου ήταν πλοίαρχος και πήρε μέρος σε καταδρομές εναντίον των Τούρκων. Τον Ιούνιο του 1822 ανατίναξε με το πυρπολικό του στο λιμάνι της κατεστραμμένης Χίου τη ναυαρχίδα του τουρκικού στόλου, στην οποία βρήκαν το θάνατο ο αρχιναύαρχος Καρά Αλής με περίπου 2.000 Οθωμανούς ναύτες και στρατιώτες που γιόρταζαν το Μπαϊράμι, τη μεγαλύτερη θρησκευτική γιορτή των Μουσουλμάνων. Ήταν η εκδίκηση των Ελλήνων για την καταστροφή της Χίου λίγους μήνες ωρίτερα.

Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου ο Κανάρης πυρπόλησε στην Τένεδο την αντιναυαρχίδα του νέου Τούρκου ναυάρχου, με αποτέλεσμα ο οθωμανικός στόλος να κλειστεί στην έδρα του στα *Δαρδανέλια*. Το 1824 ο Κανάρης κατέστρεψε δύο ακόμη τουρκικά πολεμικά πλοία στη Σάμο και στη Μυτιλήνη, ενώ το 1826 τραυματίστηκε σε επίθεση εναντίον μιας τουρκικής φρεγάτας και κινδύνεψε να αιχμαλωτιστεί.

Ο Κανάρης είχε προτείνει, τον Αύγουστο του 1825, οι Έλληνες να πυρπολήσουν τον αιγυπτιακό στόλο μέσα στη βάση του, στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας. Σύμφωνα με το σχέδιο του, τρία πυρπολικά και δύο πολεμικά καράβια κατευθύνθηκαν προς την Αίγυπτο και πλησίασαν την Αλεξάνδρεια. Στο λιμάνι μπήκε μόνον αυτός με το πυρπολικό του αλλά αναγκάστηκε να του βάλει πρόωρα φωτιά, καθώς ο ευνοϊκός άνεμος είχε κοπάσει και η επιχείρηση είχε γίνει αντιληπτή από ένα γαλλικό πολεμικό, που άρχισε να τους κανονιοβολεί.

Μετά την Απελευθέρωση, ο Κανάρης διορίστηκε αρχηγός του στόλου των πυρπολικών. Αργότερα έγινε ναύαρχος, φτάνοντας μέχρι το αξίωμα του πρωθυπουργού. Το ελληνικό κράτος, για να τον τιμήσει, έδωσε το όνομά του σε τρία πολεμικά σκάφη.

Γλωσσάρι

Εμβολίζω: Χτυπώ και ανοίγω τρύπα σε εχθρικό καράβι με έμβολο.

Ερεσσός: Περιοχή της Λέσβου.

Δαρδανέλια: Έτσι ονομάζεται ο Ελλήσποντος, το στενό που χωρίζει τη Θράκη από τη Μικρά Ασία.

 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Ύμνος στον Κανάρη

.....
 «Στενόν, στενόν το πέλαγος
 Ο τρόμος κάμνει. πέφτει
 Ένα καράβι επάνω
 Εις τ' άλλο και συντρίβονται.
 Πνίγονται οι ναύται.

Ω! πως από τα μάτια μου
 Ταχέως εχάθη ο στόλος.
 Πλέον δεν ξανοίγω τώρα
 Παρά καπνούς και φλόγας
 Ουρανομήκεις.

Έξω από την θαλάσσιον
 Πυρκαϊάν νικήτριαι
 Ιδού πάλιν εκβαίνουν
 Σωσμένοι η δύο κατάμαυροι
 Θουμάσαι πρώραι.

.....
 ΚΑΝΑΡΙ! - και τα σπήλαια
 της γης εβόουν, Κανάρι. -
 Και των αιώνων τα όργανα
 Ίσως θέλει αντηχήσουν
 Πάντα Κανάρι».

Ανδρέα Κάλβου, *Τα Ηφαίστεια, Άπαντα*, εισαγωγή Κωνσταντίνου Τσάτσου, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα 1979, σσ. 179-180.

 Ματιά στο παρελθόν

Στις 21 Ιουνίου του 1824 η Επανάσταση γνώρισε μία από τις χειρότερες στιγμές της. Τούρκοι στρατιώτες αποβιβάστηκαν στο νησί των Ψαρών και το κατέστρεψαν ολοκληρωτικά. Περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους του νησιού (συνολικός πληθυσμός 30.000) σκοτώθηκαν, ενώ οι υπόλοιποι αιχμαλωτίστηκαν ή έγιναν πρόσφυγες. Ο εθνικός ποιητής Διονύσιος Σολωμός θρήνησε με το παρακάτω ποίημα τη μεγάλη καταστροφή:

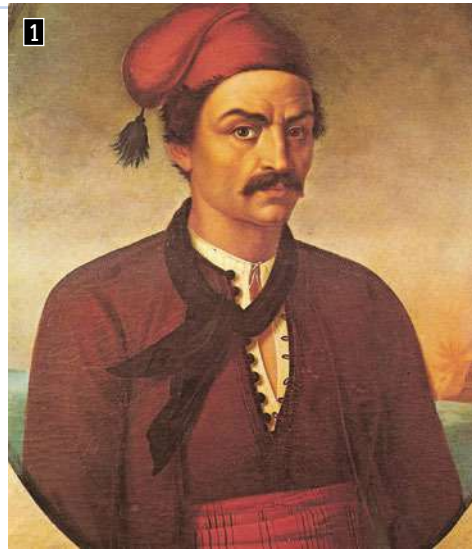
Η καταστροφή των Ψαρών

«Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη
 Περπατώντας η Δόξα μονάχη
 Μελετά τα λαμπρά παλληκάρια
 Και στην κόμη στεφάνι φορεί
 Γεναμένο από λίγα χορτάρια
 Που είχαν μείνει στην έρημη γη».

Διονυσίου Σολωμού. *Άπαντα, τόμ. 1, Ποιήματα*, Αθήνα 1993, στ' έκδοση, σ. 139.

Η καταστροφή των Ψαρών, έργο λαϊκού ζωγράφου, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

▲ Ο Κωνσταντίνος Κανάρης

▲ Ο Κανάρης πυρπολεί τον τουρκικό στόλο στη Χίο, λεπτομέρεια από την Αίθουσα των Τροπαίων, Βουλή των Ελλήνων

Ερωτήματα

- Τι ήταν τα πυρπολικά και ποιος ο ρόλος τους στις ναυτικές επιχειρήσεις;
- Ποιες ήταν οι κυριότερες ναυτικές επιχειρήσεις, στις οποίες πήρε μέρος ο Κανάρης;

Κεφάλαιο 9

Η εκστρατεία του Δράμαλη - Δερβενάκια

Οι αρχικές επιτυχίες των Ελλήνων επαναστατών θορύβησαν την Υψηλή Πύλη. Την άνοιξη του 1822 στάλθηκε στη Στερεά Ελλάδα, επικεφαλής πολυάριθμης στρατιωτικής δύναμης, ο Δράμαλης με σκοπό να καταστείλει την Επανάσταση. Παγιδεύτηκε όμως και γνώρισε βαριά ήττα στα Δερβενάκια, στις 26 Ιουλίου του 1822.

▲ Θεόδωρος Βρυζάκης, Η μάχη στα Δερβενάκια

▲ Τα Δερβενάκια σήμερα

Κατά τη διάρκεια του 1821, οι Τούρκοι επιχειρήσαν να στείλουν στην Πελοπόννησο τρία *ασκέρια*, για να καταπνίξουν την Επανάσταση. Κανένα τους όμως δεν κατάφερε να φτάσει στον προορισμό του, λόγω της ένοπλης αντίστασης των Ελλήνων αγωνιστών της Στερεάς Ελλάδας. Το ένα από αυτά διοικούσε ο Μαχμούτ, που ονομαζόταν και Δράμαλης επειδή καταγόταν από τη Δράμα.

Ο Δράμαλης ήταν πασάς της Λάρισας και διέθετε στρατιωτική πείρα από προηγούμενες επιχειρήσεις στη Σερβία, στις οποίες συμμετείχε. Αφού κατέστειλε τα επαναστατικά κινήματα στο Πήλιο, στα Άγραφα και στον Ασπροπόταμο, διορίστηκε αρχηγός της εκστρατείας στην Πελοπόννησο.

Έτσι την άνοιξη του 1822, αφού συγκέντρωσε στην Υπάτη 18.000 στρατιώτες (πεζούς και ιππείς), πυροβόλα και εκατοντάδες μεταφορικά ζώα, κατευθύνθηκε νότια. Ο Δράμαλης πυρπόλησε τη Θήβα και μέσω των Μεγάρων πέρασε με τον πολυάριθμο στρατό του στην Κόρινθο. Από εκεί έφτασε μέχρι το Άργος χωρίς να συναντήσει αντίσταση.

Τότε ο Κολοκοτρώνης μαζί με άλλους αγωνιστές έθεσε υπό τον έλεγχο του τις διαβάσεις και τα περάσματα, απομονώνοντας τη στρατιά του Δράμαλη στην πεδιάδα της Αργολίδας. Ταυτόχρονα, μέσα στο φρούριο του Άργους κλείστηκαν ένοπλοι με αρχηγούς τον Δημήτριο Υψηλάντη και τον Πάνο, γιο του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Οι επαναστάτες, εφαρμόζοντας την *τακτική της «καμένης γης»*, έκαψαν τα *γεννήματα* και τα αποθηκευμένα σιτηρά.

Εξαντλημένοι από την πολιορκία του κάστρου, από την έλλειψη τροφής και τις ασθένειες, οι Οθωμανοί αποφάσισαν να επιστρέψουν στην Κόρινθο. Όμως οι τέσσερις οδοί διαφυγής είχαν καταληφθεί έγκαιρα από τις ελληνικές δυνάμεις, με εντολή του Κολοκοτρώνη. Ο ίδιος έπιασε το στενό των Δερβενακίων με 2.500 πολεμιστές, κρύβοντας μέσα σε θάμνους 800 από αυτούς. Αλλά και άλλοι οπλαρχηγοί, όπως ο Νικηταράς (Νικήτας Σταματελόπουλος), ο Παπαφλέσσας και ο αδελφός του Νικήτας Φλέσσας, κατέφθασαν για να βοηθήσουν.

Στις 26 Ιουλίου του 1822 έγινε φονική μάχη στα Δερβενάκια, κατά την οποία οι Τούρκοι στρατιώτες παγιδεύτηκαν. Όσοι κατάφεραν να σωθούν, κατέφυγαν στην Κόρινθο. Στα χέρια των Ελλήνων έπεσαν πολλά λάφυρα, ενώ ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ανακηρύχθηκε αρχιστράτηγος.

Έχοντας χάσει το 1/5 του στρατεύματος του, πολεμικό υλικό και πολλά ζώα, ο Δράμαλης πέθανε από τη λύπη του στην Κόρινθο. Η Επανάσταση για άλλη μια φορά είχε σωθεί.

Γλωσσάρι

Ασκέρι: Τμήματα στρατού (άτακτου).

Τακτική της «καμένης γης»: Η σκόπιμη καταστροφή των καλλιεργειών και ο αφανισμός των ζώων προκειμένου να εμποδιστεί ο ανεφοδιασμός του αντιπάλου.

Γεννήματα: Σιτηρά.

 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εμπνυχώνει τους άνδρες του για ν' αντιμετωπίσουν τον Δράμαλη (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Έλληνες, τους είπε, σήμερα γεννηθήκαμε και σήμερα θα πεθάνουμε για τη σωτηρία της πατρίδας μας και για τη δική μας. Ακούστε τι πρέπει να κάνετε. Αμέσως να πάτε στα σπίτια σας να πάρετε το φαγητό σας· διέταξα να σας δοθεί όπως και τα φυσέκια, αλλά να είστε έτοιμοι όλοι οι δυνατοί, τους δε αδύνατους και τα περιττά πράγματα, τα ζώα και τις κάπες σας να τα στείλετε στο απέναντι βουνό του Αγίου Γεωργίου, όπου διέταξα να πάνε και τα δικά μου πράγματα. Εκεί θα είμαι και εκεί θα με βρείτε σε περίπτωση αποτυχίας, γεγονός που απεύχομαι. Αν ο εχθρός μας νικήσει εκεί θα μαζευτούμε, αυτό σας το λέω έτσι, για να γνωρίζετε τον τόπο, αλλά σας λέω και αυτό, ότι απόψε ήλθε στο όνειρο μου η τύχη της πατρίδας μας και μου είπε ότι θα πετύχουμε μεγαλύτερη νίκη από κάθε άλλη στο παρελθόν ή και στο μέλλον. Είμαι τόσο βέβαιος γι' αυτό που λέω, που σας συμβουλεύω να μην πάρετε ούτε τα άρματά σας, για να πάρουμε εκείνα των Τούρκων. Σήμερα ο καθένας από εμάς θα καταδιώξει πολλούς, θα πάρετε λάφυρα πολλά και τους θησαυρούς του Αλή Πασά θα τους μοιράσετε με το φέσι, τα φλουριά των Τούρκων είναι χρήματα χριστιανικά. Τα είχε ο τύραννος της Ηπείρου που τα πήρε από τους αδελφούς μας· ο Άγιος Θωμάς μας τα έστειλε και είναι κέρδος δικό μας. Αύριο τέτοια ώρα θα σας δω όλους με τα άρματα των Τούρκων, με τα άλογά τους, λαμπροφορεμένους με τα ρούχα τους. Ο Θεός είναι μαζί μας και να μη σας νοιάζει τίποτε. Πηγαίνετε να ετοιμαστείτε όπως σας είπα και να έλθετε εδώ όλοι να ξεκινήσουμε μαζί».

Φώτιου Χρυσανθόπουλου ή Φωτάκου, *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασης*, τόμ. 1, Αθήνα 1974, σσ. 356-357.

2. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εξιστορεί στον Γεώργιο Βαρνακιώτη τα γεγονότα σχετικά με τον αποκλεισμό και την καταστροφή της στρατιάς του Δράμαλη, 6 Αυγούστου 1822 (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Τη στιγμή αυτή τους έχουμε στενά περιορισμένους και βρίσκονται σε άθλια κατάσταση, στενοχωρημένοι και απελπισμένοι. Επειδή, αφού μπήκαν στα Δερβενάκια ανενόχλητοι, κατέλαβαν μόνον τον κάμπο της Κορίνθου, κάμπο μικρό και άκαρπο και κυρίως φέτος ολότελα γυμνό. Αμέσως εμείς εξαφανίσαμε απ' όλα τα περίχωρα τις προμήθειες και μέρος από τις σοδειές τις κάψαμε. Σύνάμα καταλάβαμε όλες τις δυνατές θέσεις. Στους Τούρκους παραχωρήσαμε και τον κάμπο του Άργους, γυμνό και αυτό και τους πολεμούσαμε ώσπου ενδυναμωθήκαμε».

Απόστολος Βακαλόπουλος, *Επιλεκτές βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επανάστασης*, τόμ. 2, Θεσσαλονίκη 1990, σσ. 453-454.

Ματιά στο παρελθόν

Οι σημαίες του Αγώνα

Στη διάρκεια της Επανάστασης του 1821 δεν χρησιμοποιήθηκε ένα είδος σημαίας. Αντίθετα, κάθε καπετάνιος και κάθε περιοχή συνήθιζαν να έχουν τη δική τους σημαία. Σ' αυτές δέσποζε κατά κανόνα το σημείο του Σταυρού καθώς και το σύνθημα «Ελευθερία ή Θάνατος». Η σημερινή ελληνική σημαία καθιερώθηκε το 1822 από το Σύνταγμα της Επιδάουρου, έχοντας βεβαίως υποστεί με το πέρασμα του χρόνου ορισμένες τροποποιήσεις, λόγω των συνταγματικών αλλαγών στο πολίτευμα της χώρας.

Η πρώτη ελληνική επαναστατική σημαία (αριστερά), πολεμική σημαία των Σπετσών (μέση), πολεμική σημαία των Ψαρών (δεξιά)

▲ Αλέξανδρος Ησαΐας, Η εκστρατεία του Δράμαλη στην πεδιάδα του Άργους, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

▲ Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

▲ Ο Νικηταράς

📖 Ερωτήματα

- Ποιος ήταν ο σκοπός της στρατιάς του Δράμαλη;
- Με βάση τα κείμενα των πηγών, ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί ο Κολοκοτρώνης για να εμπνεύσει τους άνδρες του στα Δερβενάκια;

Κεφάλαιο 10

Ο Μάρκος Μπότσαρης

Στη διάρκεια του 1823 οι συγκρούσεις των Ελλήνων επαναστατών με τον οθωμανικό στρατό γενικεύτηκαν. Στη Στερεά Ελλάδα οι Έλληνες πολιορκήθηκαν από τους Τούρκους στο Μεσολόγγι. Εκεί ξεχώρισε για τη δράση του ο **Μάρκος Μπότσαρης**, ο οποίος σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια νυκτερινής αιφνιδιαστικής επίθεσης που επιχείρησε τον Αύγουστο του 1823.

▲ Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, πίνακας του Αθ. Ιατρίδη, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Μετά την καταστροφή στη μάχη του Πέτα, στις 4 Ιουλίου του 1822, μέρος των αποδεκαπισμένων ελληνικών δυνάμεων κατάφερε να φτάσει στο Μεσολόγγι και βάλθηκε να το οχυρώνει, ώστε να καθυστερήσουν οι Τούρκοι πολιορκώντας το.

Η ελληνική επαναστατική Κυβέρνηση, για ν' αντιμετωπίσει την κρίσιμη κατάσταση, διόρισε στρατηγό τον Μάρκο Μπότσαρη, ο οποίος καταγόταν από ονομαστή οικογένεια του Σουλίου. Ο Μπότσαρης, στα τέλη του φθινοπώρου του 1822 ήρθε σ' επαφή με τον Τούρκο πασά Ομέρ Βρυώνη, που πολιορκούσε το Μεσολόγγι και άρχισε διαπραγματεύσεις μαζί του για την παράδοση της πόλης. Κέρδισε έτσι χρόνο, αναγκάζοντας τα οθωμανικά στρατεύματα όταν ήρθε ο χειμώνας να αποχωρήσουν προσωρινά.

Το καλοκαίρι του 1823 ο Σουλτάνος έστειλε στη Στερεά Ελλάδα τον Μουσταφά Πασά με πολυάριθμο στρατό και στόχο την άλωση του Μεσολογγίου. Οι τουρκικές δυνάμεις στρατοπέδευαν στη θέση Κεφαλόβρυσο, κοντά στο Καρπενήσι. Την ίδια στιγμή οι Έλληνες οπλαρχηγοί ήταν διχασμένοι μεταξύ τους για την αρχιστρατηγία.

Μπροστά στον κίνδυνο που τους απειλούσε, ο Μπότσαρης κάλεσε τους οπλαρχηγούς να συμφιλιωθούν και ενωμένοι ν' απωθήσουν τους Τούρκους. Δίνοντας ο ίδιος το παράδειγμα, έσκισε το δίπλωμα της στρατηγίας του και τη νύχτα στις 8 Αυγούστου του 1823 έκανε αιφνιδιαστική επίθεση (γιουρούσι) στο οθωμανικό στρατόπεδο με λιγοστούς Σουλιώτες και γυμνές σπάθες.

Κατά τη διάρκεια όμως της επίθεσης ο Μπότσαρης έπεσε νεκρός από ένα εχθρικό βόλι και μεταφέρθηκε από παλικάρια του στο Μεσολόγγι, όπου και τάφηκε με τιμές. Στη μάχη αυτή οι Σουλιώτες εξόντωσαν εκατοντάδες Οθωμανούς στρατιώτες και κέρδισαν πολλά λάφυρα, επιβεβαιώνοντας τη φήμη τους ως γενναίων και αδάμαστων πολεμιστών. Η μάχη στο Κεφαλόβρυσο θεωρείται ως το σημαντικότερο πολεμικό γεγονός στη διάρκεια του 1823 στην περιοχή της Στερεάς Ελλάδας. Ωστόσο, ένας από τους γενναίότερους και τιμιότερους αγωνιστές της Επανάστασης, ο Μάρκος Μπότσαρης, είχε θυσιαστεί στον αγώνα για την ελευθερία.

Γλωσσάρι

Αποδεκατισμός: Μεγάλη καταστροφή.

Απωθώ: Απομακρύνω, αποκρούω.

Βόλι: Σφαίρα όπλου.

 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Εις Μάρκο Μπότσαρη

.....
 «Στην πλάκα του Μάρκου καθίζει
 η Δόξα λαμπράδες γιομάτη·
 Κλεισμένο για πάντα το μάτι,
 Οπούχε πολέμου φωτιά.
 Ελάτε ν' ακούστε παιδιά!»

Διονυσίου Σολωμού, *Άπαντα*, τόμ. 1, *Ποιήματα*,
 επιμέλεια-σημειώσεις Λίνου Πολίτη,
 Αθήνα 1993 έκτη ανατύπωση, σ. 137.

2. Του Μάρκου Μπότσαρη (Δημοτικό Τραγούδι)

«Θρήνος μεγάλος γένεται μέσα στο Μεσολόγγι
 τον Μάρκο παν στην εκκλησιά, το Μάρκο παν στον τάφο
 ΄ξηντα παπάδες παν μπροστά και δέκα δεσποτάδες
 κι από μεργιά Σουλιώτισσες τότε μοιργιολογάνε».

Ματιά στο παρελθόν

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη

Ο ηρωισμός και η ανιδιοτέλεια του Μάρκου Μπότσαρη συγκίνησαν πολλούς Φιλέλληνες. Ο αμερικανός ποιητής Fitz-Greene Halleck για να τον τιμήσει έγραψε στα αγγλικά το ποίημα με τίτλο «Marco Bozzaris», ενώ ανάλογο ποίημα του αφιέρωσε και ο Ελβετός ποιητής Just Olivier. Επίσης, ο Επτανήσιος μουσικοσυνθέτης Παύλος Καρρέρ έγραψε το 1858 την όπερα «Μάρκος Μπότσαρης».

Ο τάφος του Μάρκου Μπότσαρη στον «Κήπο των Ηρώων» στο Μεσολόγγι

▲ Ο Μάρκος Μπότσαρης

▶ Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, λιθογραφία του Πέτερ φον Es

▲ Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, πίνακας του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου

▲ Ο Μπότσαρης επιτίθεται στο στρατόπεδο των Τούρκων, λεπτομέρεια, Αίθουσα των Τροπαίων, Βουλή των Ελλήνων

📖 Ερωτήματα

- Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η αξία της θυσίας του Μάρκου Μπότσαρη;

Κεφάλαιο 11

Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο - ο Παπαφλέσσας

Τον χειμώνα του 1824-1825 ο **Ιμπραήμ Πασάς** αποβιβάστηκε στην **Πελοπόννησο**. Η Επανάσταση περνούσε δύσκολες στιγμές. Τότε ο **Παπαφλέσσας** με τους άνδρες του οχυρώθηκαν στο Μανιάκι. Στην άνιση μάχη που ακολούθησε, ο Παπαφλέσσας έχασε τη ζωή του.

▲ Ο Ιμπραήμ ασπάζεται τον νεκρό Παπαφλέσσα, ελαιογραφία του Α. Γεωργιάδη, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Αφού κατέστειλαν την επανάσταση στην Κρήτη και κατέστρεψαν την Κάσο και τα Ψαρά, οι αιγυπτιακές δυνάμεις κινήθηκαν προς την Πελοπόννησο. Τον χειμώνα του 1824-1825 ο γιος του Μεχμέτ Αλή, **Ιμπραήμ Πασάς**, αποβιβάστηκε στη Μεθώνη με πολύ στρατό και εφόδια.

Την ίδια στιγμή οι Έλληνες επαναστάτες είχαν διχαστεί από τις εμφύλιες διαμάχες για την εξουσία, με αποκορύφωμα τη φυλάκιση του Κολοκοτρώνη και άλλων γνωστών οπλαρχηγών. Καθώς ήταν απροετοίμαστοι, δεν μπόρεσαν να συγκρατήσουν τα τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα.

Με ορμητήριο τη Μεθώνη, ο Ιμπραήμ και οι Γάλλοι σύμβουλοι και επιτελείς του επιχείρησαν να καταλάβουν τον όρμο του Ναυαρίνου, για την ασφάλεια των πλοίων τους. Στη συνέχεια, τα τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα περικύκλωσαν τα κάστρα χρησιμοποιώντας κανόνια και ανάγκασαν τους πολιορκημένους να τα παραδώσουν.

Μπροστά στον κίνδυνο να σβήσει η Επανάσταση, ο υπουργός των Εσωτερικών **Παπαφλέσσας** ζήτησε από την κυβέρνηση την αποφυλάκιση των οπλαρχηγών. Ο ίδιος πήγε στη Μεσσηνία και οχυρώθηκε με τους άνδρες του στο ορεινό χωριό Μανιάκι, αποφασισμένος να μην αφήσει τον Ιμπραήμ να περάσει στο εσωτερικό της Πελοποννήσου. Δίνοντας άνιση μάχη, στα τέλη Μαΐου του 1825, ο Παπαφλέσσας και οι συμπολεμιστές του πολέμησαν γενναία και έχασαν τη ζωή τους.

Μετά τη μάχη στο Μανιάκι, η κυβέρνηση αποφάσισε γενική αμνηστία. Οι φυλακισμένοι οπλαρχηγοί ελευθερώθηκαν και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης διορίστηκε αρχιστράτηγος. Ο Ιμπραήμ, ανεμπόδιτος, έφτασε στην Τριπολιτσά και δύο ημέρες μετά προχώρησε εναντίον του *Ναυπλίου*, της πρωτεύουσας των επαναστατών. Συγκρούστηκε όμως στους Μύλους της Αργολίδας με ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις, που είχαν επικεφαλής τον Υψηλάντη και τον Μακρυγιάννη, και επέστρεψε στην Τριπολιτσά.

Ο Κολοκοτρώνης για ν' αντιμετωπίσει τον στρατό του Ιμπραήμ, που ήταν οργανωμένος σύμφωνα με ευρωπαϊκά πρότυπα, επέλεξε την τακτική του *κλεφτοπόλεμου*. Έλληνες ένοπλοι έκαναν αιφνιδιαστικές επιθέσεις κατά τις νυχτερινές κυρίως ώρες και προκαλούσαν στον εχθρό μεγάλες φθορές. Όμως είχε γίνει φανερό πως ο τρόπος αυτός του πολέμου δεν ήταν πλέον αποτελεσματικός. Έτσι, η επαναστατική Κυβέρνηση ανέθεσε την οργάνωση τακτικού στρατού στον Γάλλο συνταγματάρχη Κάρολο Φαβιέρο.

Γλωσσάρι

Αμνηστία: Η παραγραφή ποινικού ή πολιτικού αδικήματος με ειδικό νόμο.

Ναύπλιο: Παραθαλάσσια πόλη της Πελοποννήσου, πρωτεύουσα των επαναστατημένων Ελλήνων.

Κλεφτοπόλεμος: Πολεμική τακτική που βασιζόταν σε αιφνιδιαστικές επιθέσεις και χρησιμοποιήθηκε από τους κλέφτες στα χρόνια της Τουρκοκρατίας πολεμώντας εναντίον τακτικού στρατού.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. «Ο Ιμπραήμ μου έστειλε μήνυμα κάποτε ρωτώντας γιατί δεν μένω να πολεμήσουμε. Εγώ του απάντησα να πάρει πεντακόσιους ή και χίλιους άνδρες και να πάρω κι εγώ άλλους τόσους και τότε να πολεμήσουμε, ή αν θέλει ας έλθει να μονομαχήσουμε οι δυο μας. Αυτός δεν μου έστειλε καμία απάντηση. Και αν δεχόταν την πρότασή μου θα το έκανα με όλη μου την καρδιά διότι έλεγα ας χανόμουν, ας πήγαινα, αν τον σκότωνα θα έσωζα το έθνος μου».

Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα, Καταγραφή Γ. Τερτσέτη, επιμέλεια Τάσος Βουρνάς, Αθήνα 1983, σ. 202.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. «Πριν φτάσει ο Κολοκοτρώνης, ο Γρηγόριος Δικαίος Παπαφλέσσας και ο Παναγιώτης Κεφάλας είχαν καταλάβει μία θέση, το Μανιάκι, στην Αρκαδία με 600 περίπου άνδρες. Σ' αυτούς επιτέθηκε ο Ιμπραήμ και αφού πολέμησαν ανδρεία, όπως άλλοι Λεωνίδες και Σπαρτιάτες, σκοτώθηκαν όλοι στη θέση αυτή, ακλόνητοι, σφάζοντας και σφαζόμενοι. Και κοντά σε αυτά και άλλο δυστύχημα συνέβη: σκοτώθηκε και ο γιος του Εμμανουήλ Παπά».

Νικολάου Κασομούλη, Ενθυμήματα Στρατιωτικά, εισαγωγή-σημειώσεις Πάννης Βλαχογιάννης, τόμ. 2, Αθήνα 1998, σ. 68.

(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Εμφύλιες διαμάχες

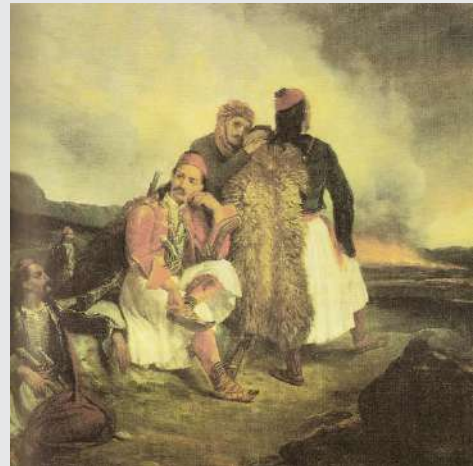
Από το φθινόπωρο του 1823 έως τις αρχές του 1825 η Επανάσταση δοκιμάστηκε σκληρά από τις διαμάχες και τις έριδες ανάμεσα στους Έλληνες επαναστάτες. Προσωπικά συμφέροντα, τοπικές διενέξεις και μικροψυχίες απείλησαν να καταστρέψουν όσα με τόσες θυσίες και κόπους είχαν κερδηθεί στα πεδία των μαχών τα δύο πρώτα χρόνια. Χρειάστηκε να αποβιβαστεί στην Πελοπόννησο ο Ιμπραήμ Πασάς, για να διαπιστώσουν οι Έλληνες πόσο κακό είχαν κάνει μονάχοι τους στην εθνική υπόθεση. Οι παρακάτω στροφές από τον «Ύμνο εις την Ελευθερία» του Διονυσίου Σολωμού εκφράζουν τα αισθήματά του για τις εμφύλιες διαμάχες των Ελλήνων:

Ύμνος εις την Ελευθερία, στροφές 144-145

«η Διχόνοια που βαστάει
Ένα σκήπτρο η δολερή.
Καθενός χαμογελάει,
Πάρ' το, λέγοντας και σύ.

Κειό το σκήπτρο που σας δείχνει
Έχει αλήθεια ωραία θωριά.
Μην το πιάστε, γιατί ρίχνει
Εισέ δάκρυα θλιβερά».

Διονυσίου Σολωμού. Άπαντα, τόμ. 1, Ποιήματα, Αθήνα 1993, στ' έκδοση, σ. 95.

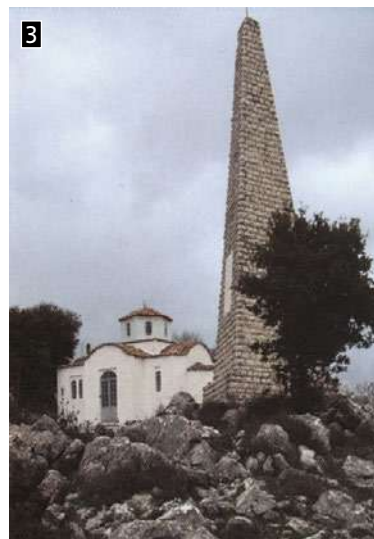
Οι εμφύλιες διαμάχες σκόρπισαν την απόγνωση στους Έλληνες, ελαιογραφία τον 19^ο αιώνα, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

▲ Ο Ιμπραήμ Πασάς

▲ Ο Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας)

▶ Μνημείο στο Μανιάκι
προς τιμήν των νεκρών
Ελλήνων

📖 Ερωτήματα

- Ποια ήταν τα αποτελέσματα της μάχης στο Μανιάκι;
- Με βάση τα κείμενα των πηγών, ποιο ήταν το ηθικό των Ελλήνων αγωνιστών που πολέμησαν τον Ιμπραήμ στο Μανιάκι;

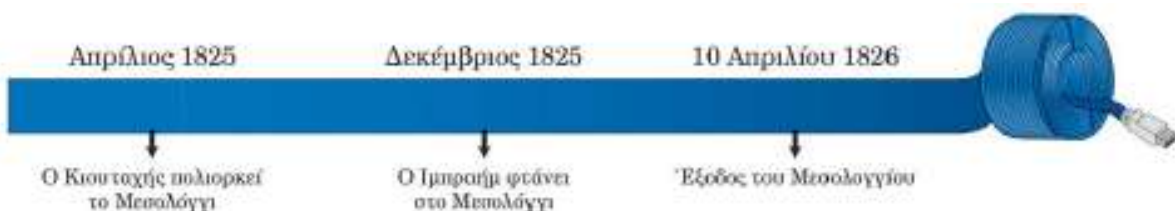
Κεφάλαιο 12

Η δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου - ο Διονύσιος Σολωμός

Τον Απρίλιο του 1825 ξεκίνησε η **δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου** αρχικά από τον Κιουταχή και στη συνέχεια από τον Ιμπραήμ Πασά. Παρά την ηρωική αντίσταση των Μεσολογγιτών, η πόλη κυριεύθηκε τον Απρίλιο του 1826. Η έξοδος του Μεσολογγίου στάθηκε μια από τις κορυφαίες στιγμές της ελληνικής Επανάστασης, προκαλώντας βαθιά συγκίνηση σ' ολόκληρο τον κόσμο.

◀ Ευγένιος Ντελακρουά, Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου, Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη / Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου

Τον Απρίλιο του 1825 ο Κιουταχής, ξεκινώντας με πολυάριθμο στρατό από τη Λάρισα και υποτάσσοντας στο πέρασμά του πολλές περιοχές της Στερεάς, έφτασε στο Μεσολόγγι και το πολιορκησε. Η κατάληψή του είχε μεγάλη στρατηγική σημασία, καθώς από εκεί περνούσε ο ένας από τους δύο δρόμους που οδηγούσαν στην Πελοπόννησο.

Το Μεσολόγγι βρισκόταν σε μια θέση με πολλά φυσικά πλεονεκτήματα. Το μεγαλύτερο μέρος της πόλης περιβαλλόταν από ρηχή λιμνοθάλασσα, ενώ το υπόλοιπο τμήμα της προστατευόταν με τάφρους και τείχος. Το Μεσολόγγι είχε επιλέξει ως έδρα του ο Φαναριώτης Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, προσκαλώντας εκεί τον Άγγλο ποιητή λόρδο Μπάιρον και άλλους Φιλέλληνες. Στην πόλη λειτουργούσε Νοσοκομείο, πλήρες μηχανουργείο για την κατασκευή πολεμικού υλικού και τυπογραφείο που εξέδιδε δύο εφημερίδες. Εκεί επίσης είχαν καταφύγει πολλοί πρόσφυγες από τις γύρω περιοχές καθώς και αρκετοί ένοπλοι, κυρίως Σουλιώτες.

Η πολιορκία του Μεσολογγίου κράτησε σχεδόν ένα χρόνο. Τον πρώτο καιρό οι πολιορκημένοι απέκρουσαν με επιτυχία τους Τούρκους, ενώ ο Μιαούλης τους εφοδίαζε με τρόφιμα και πολεμοφόδια σπάζοντας τον τουρκικό αποκλεισμό από τη θάλασσα. Οι πολιορκημένοι αγωνιστές μάλιστα, με τη στήριξη του Καραϊσκάκη και άλλων οπλαρχηγών της Ανατολικής Στερεάς, επιτέθηκαν συντονισμένα στον στρατό του Κιουταχί, που αναγκάστηκε να υποχωρήσει.

Τον Δεκέμβριο του 1825 ο Ιμπραήμ έφτασε στο Μεσολόγγι για να ενισχύσει τα οθωμανικά στρατεύματα και ανέλαβε την αρχηγία της πολιορκίας. Η πολιορκία οργανώθηκε καλύτερα και ο αποκλεισμός της πόλης έγινε πιο στενός.

Χωρίς οργάνωση και οικονομικούς πόρους, οι ελληνικές δυνάμεις αδυνατούσαν να κινηθούν από ξηράς εναντίον των πολιορκητών, ενώ τα ελληνικά καράβια που επιχειρήσαν να πλησιάσουν, απέτυχαν παρά τις προσπάθειές τους. Οι πολιορκημένοι, εξαντλημένοι από τις μάχες, τις ασθένειες και την έλλειψη τροφής και πολεμοφοδίων, αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την πόλη με μυστική βραδινή έξοδο.

Η έξοδος έγινε τη νύχτα της 10ης Απριλίου του 1826, ξημερώνοντας Κυριακή των Βαΐων. Χωρισμένοι σε τρεις ομάδες, οι ένοπλοι θα προστάτευαν ανάμεσά τους τα γυναικόπαιδα, ενώ όσοι δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν, θ' αντιστέκονταν μέσα στην πόλη ανατινάζοντας πυριτιδαποθήκες. Καθώς όμως οι πολιορκητές επαγρυπνούσαν, μόνο ένα μέρος της φρουράς κατόρθωσε να διαφύγει, ενώ οι περισσότεροι άμαχοι επάνω στη σύγχυση οπισθοχώρησαν στο Μεσολόγγι, χάνοντας τη ζωή τους. Η πόλη κυριεύθηκε και καταστράφηκε ολοσχερώς. Τα γυναικόπαιδα που αιχμαλωτίστηκαν, πουλήθηκαν ως σκλάβοι.

Η αντίσταση και η πτώση του Μεσολογγίου διαδόθηκαν στην Ευρώπη μέσα από έργα Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών. Ένας από αυτούς, ο εθνικός μας ποιητής **Διονύσιος Σολωμός** από τη Ζάκυνθο, έγραψε το έργο «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι».

Γλωσσάρι

Τάφος: Βαθύ αυλάκι που έχει ανοικτεί μέσα στο έδαφος.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Οι συνθήκες διαβίωσης στο πολιορκημένο Μεσολόγγι

«Ερευνώντας με τη σειρά όλα τα σπίτια, βρήκαμε αρκετές ποσότητες αλεύρι. Αυτό μοιράστηκε μ' ένα φλιτζάνι ως μέτρο. Εμοίρασαν κι από ένα φλιτζάνι κουκιά. Άρχισαν λοιπόν να σμίγουν αυτό το λίγο κουκιά και αλεύρι στον τέντζερη και να βάνουν μέσα και καβούρια... Ένας γιατρός εμαγείρευσε το σκύλο του με λάδι, από το οποίο είχαμε αρκετό και επαινούσε το φαγί του ότι ήταν το πιο νόστιμο. Οι στρατιώτες τότε πια άρπαζαν οποιονδήποτε σκύλο ή γάτα έβρισκαν στο δρόμο. Όμως, από τις 15 του Μάη αρχίσαμε τις πικραλήθρες, χορτάρι της θάλασσας. Το βράζαμε πέντε φορές ως ότου έβγαινε η πικράδα και το τρώγαμε με ξίδι και λάδι σαν πατάτα αλλά και με ζουμί από καβούρια. Επιδοθήκαμε και στους ποντικούς και ήταν τυχερός αυτός που μπορούσε να πιάσει έναν. Βατράχια, δυστυχώς δεν βρίσκαμε. Από την έλλειψη τροφής αύξαιναν οι αρρώστιες: πονόστομος και αρθρίτιδα».

Νικολάου Κασομούλη, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά*, εισαγωγή-σημειώσεις Γιάννης Βλαχογιάννης, τόμ. 2, Αθήνα 1998, σσ. 241-243.

(Ελεύθερη απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Διονύσιος Σολωμός, Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι. Σχέδιασμα Β'

«Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει.
Λαλεί πουλί, παίρνει σπυρί, κι η μάνα το ζηλεύει.
Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· Στα μάτια η μάνα μνέει*
Στέκει ο Σουλιώτης ο καλός παράμερα και κλαίει:
«Έρμο τουφέκι σκοτεινό, τι σ' έχω γω στο χέρι;
Οπού συ μούγινες βαρύ κι ο Αγαρηνός* το ξέρει»».

Διονυσίου Σολωμού. *Άπαντα*, τόμ. 1, *Ποιήματα*, Αθήνα 1993, στ' έκδοση, σ. 215.

* μνέει = ορκίζεται

* Αγαρηνός = Τούρκος

Ματιά στο παρελθόν

Ο λόρδος Μπάιρον

Ο Άγγλος ποιητής λόρδος Μπάιρον (1788-1824) αποτελεί αναμφίβολα την πιο σημαντική μορφή των Φιλελλήνων, που, εμπνεόμενοι από τον αγώνα της, έφτασαν στην επαναστατημένη Ελλάδα για να τη βοηθήσουν. Καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια. Επισκέφθηκε την Ελλάδα το 1823. Αμέσως πήγε στο Μεσολόγγι, όπου ασχολήθηκε με την οργάνωση στρατιωτικών σωμάτων δαπανώντας μάλιστα για τον σκοπό αυτό μεγάλο μέρος της περιουσίας του. Όμως οι σκληρές συνθήκες διαβίωσης επιβάρυναν την ήδη κλονισμένη υγεία του. Πέθανε στο Μεσολόγγι από υψηλό πυρετό στις 19 Απριλίου του 1824. Ο Διονύσιος Σολωμός του αφιέρωσε το παρακάτω ποίημα:

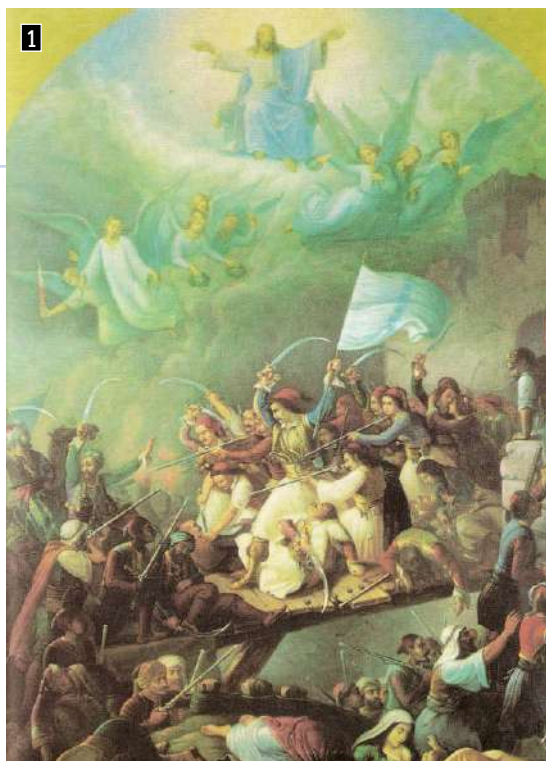
Εις το θάνατο του Λορδ Μπάιρον

«Δευτεριά, για λίγο πάψε
Να χτυπάς με το σπαθί.
Τώρα σίμωσε και κλάψε
Εις του Μπάιρον το κορμί».

.....
Διονυσίου Σολωμού. *Άπαντα*, τόμ. 1, *Ποιήματα*, Αθήνα 1993, στ' έκδοση, σ. 101.

Ο θάνατος του λόρδον Μπάιρον, πίνακας του Joseph-Denis Odevaere, Μπρυξ, Μουσείο Groenige

▲ Θ. Βρυζάκης, Η Έξοδος του Μεσολογγίου, Πινακοθήκη Δήμου Μεσολογγίου

▲ Η μετάληψη των αγωνιστών, αντίγραφο της Πινακοθήκης του Δήμου Μεσολογγίου

◀ Π. Ζωγράφος,
Η πολιορκία του Μεσολογγίου,
Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

▲ Ο Διονύσιος Σολωμός (1798-1857)

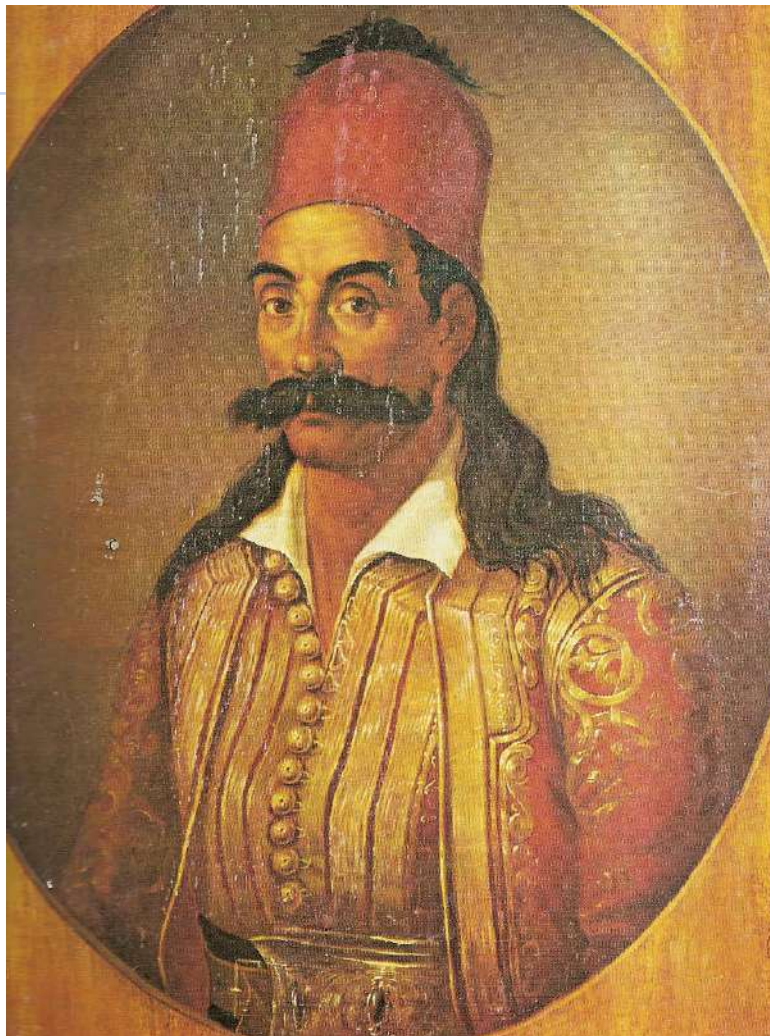
📖 Ερωτήματα

- Ποιο ήταν το σχέδιο των πολιορκημένων Μεσολογγιτών κατά την έξοδο τους από την πόλη και τι έγινε τελικά;
- Με βάση την Πηγή 1, ποιες ήταν οι συνθήκες διαβίωσης των πολιορκημένων στο Μεσολόγγι;

Κεφάλαιο 13

Οι αγώνες του Καραϊσκάκη

Η πτώση του Μεσολογγίου άνοιξε τον δρόμο για την πολιορκία της Ακρόπολης από τον Κιουταχή. Αντιμέτωπός του βρέθηκε ο **Γεώργιος Καραϊσκάκης**, ο οποίος το φθινόπωρο του 1826 πέτυχε σημαντικές νίκες. Ο θάνατός του όμως, τον Απρίλιο του 1827, οδήγησε στην παράδοση της Ακρόπολης στους Οθωμανούς Τούρκους.

▲ Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Μετά την πώση του Μεσολογγίου, τον Απρίλιο του 1826, ο Κιουταχίς με τον στρατό του προχώρησε προς την Απική, για να καταστείλει εντελώς την επανάσταση στη *Ρούμελη*. Κυρίευσε την πόλη των Αθηνών και πολιορκήσε στενά την Ακρόπολη, που την υπερασπιζόταν η φρουρά της με αρχηγό τον στρατηγό Γιάννη Γκούρα.

Τότε διορίστηκε από την επαναστατική Κυβέρνηση αρχιστράτηγος στη Στερεά Ελλάδα ο οπλαρχηγός Γεώργιος Καραϊσκάκης και στάλθηκε ν' αντιμετωπίσει τον Κιουταχί. Ο Καραϊσκάκης, πρώην κλέφτης και έπειτα αρματολός στην περιοχή αυτή, είχε μεγάλη πολεμική πείρα. Για *αντιπερισπασμό* κατευθύνθηκε τον Οκτώβριο του 1826 στην περιοχή της Στερεάς, προκειμένου να ξεσηκώσει τα μέρη που είχαν υποταχθεί και να παρεμποδίσει τον ανεφοδιασμό των Τούρκων από τη Θεσσαλία, αναγκάζοντάς τους να αποσύρουν στρατεύματα από την πολιορκία της Ακρόπολης.

Ο Καραϊσκάκης νίκησε τις οθωμανικές δυνάμεις στο *Δίστομο* καθώς και σε επαίμερη μάχη που έδωσε εναντίον τους στην ορεινή *Αράχοβα*, το Νοέμβριο του 1826. Έως τις αρχές του 1827 είχε κατορθώσει να εκδιώξει τα οθωμανικά στρατεύματα από το μεγαλύτερο μέρος της Στερεάς Ελλάδας. Έσπευσε τότε στην Απική για να βοηθήσει τους πολιορκημένους αγωνιστές και στρατοπέδευσε στο Κερασίσι. Οι Άγγλοι αξιωματικοί *Τσωρτς και Κόχραν*, στους οποίους η κυβέρνηση είχε αναθέσει την αρχηγία των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων της στεριάς και της θάλασσας, αποφάσισαν να επιτεθούν αμέσως εναντίον των Τούρκων, για να σωθεί η Ακρόπολη.

Ωστόσο, την παραμονή της επίθεσης μια μικρή συμπλοκή στα ακριανά φυλάκια δυνάμωσε απρόσμενα και εξελίχθηκε σε μάχη. Ο Καραϊσκάκης, που ήταν άρρωστος στη σκηνή του με πυρετό, όρμησε με το άλογο του στον τόπο της σύγκρουσης αλλά τραυματίστηκε θανάσιμα και ξεψύχησε την επόμενη μέρα. Ήταν 23 Απριλίου του 1827. Λίγο πριν πεθάνει, συνέστησε στους συγκεντρωμένους οπλαρχηγούς να έχουν ομόνοια και να συνεχίσουν τον αγώνα για την ελευθερία της Ελλάδας.

Ο απρόσμενος θάνατος του Καραϊσκάκη, που ήταν εξαιρετικά αγαπητός στους στρατιώτες του, έριξε το ηθικό των πολεμιστών. Η σύγκρουση κατέληξε σε μεγάλη καταστροφή του ελληνικού στρατεύματος. Σημαντικοί Έλληνες οπλαρχηγοί, όπως ο Γεώργιος Δράκος και ο Λάμπρος Βέικος αλλά και πάνω από χίλιοι αγωνιστές έχασαν τη ζωή τους ενώ η Ακρόπολη παραδόθηκε το Μάιο του 1827 στους Τούρκους πολιορκητές της.

Γλωσσάρι

Ρούμελη: Έτσι ονομαζόταν η Στερεά Ελλάδα, από την τουρκική λέξη Rumili (=χώρα των Ρωμιών)

Αντιπερισπασμός: Πολεμική ενέργεια που πραγματοποιείται για να αποσπαστεί η προσοχή του αντιπάλου σε άλλο σημείο απ' αυτό που επιδιώκουμε να πλήξουμε.

Δίστομο, Αράχοβα: Χωριά της Βοιωτίας.

Τσωρτς και Κόχραν: Πρόκειται για τον σερ Ρίτσαρντ Τσωρτς και τον λόρδο Τόμας Κόχραν.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. «Επιστολή του Γεωργίου Σισίνη προς τον εξοχώτατον Α' Στόλαρχον, προς τον εξοχώτατον Αρχιστράτηγον, και προς τους γενναιοτάτους Οπλαρχηγούς και στρατιώτας, τους συγκροτούντας το Στρατόπεδον της Αττικής

Η αγαπημένη μας πατρίδα θρηνεί απαρηγόρητα εξαιτίας της απώλειας του γνησιότατου παιδιού της, οδύρεται επειδή στερήθηκε τον θερμό υπερασπιστή των ιερών δικαίων της. Θρηνεί αυτόν, που θρυμμάτισε τα νέα δεσμά της Στερεάς Ελλάδας, τον ένδοξο νικητή της Αράχωβας, τον εξολοθρευτή των τυράννων, θρηνεί τον σαν τον θεό Άρη τολμηρό, γενικό αρχηγό Καραϊσκάκη, ο οποίος έπεσε δοξασμένος υπέρ των ένδοξων Αθηναίων και αφήνοντας την τελευταία του πνοή, τίποτε άλλο δεν παρήγγειλε από τη διάσωση της Αθήνας. Ελλάδα! Πένθησε τον πολύτιμο σου Καραϊσκάκη. Ελληνίδες! Μαυροφορέστε για τον υπερασπιστή της τιμής σας! Φιλέλληνες! Έλληνες στρατιώτες! Γογγύξτε για τον ανδρείο συστρατιώτη σας και καταβρέχοντας την ιερή γη των ένδοξων Αθηναίων με τα από καρδιάς δάκρυσά σας, λάβετε εκδίκηση για το αίμα του! Τιμωρήστε τους ασεβεστάτους φονείς του και σώστε την Αθήνα! Ευτυχισμένη Καραϊσκάκη! Αφού ορκίστηκες να ζήσεις ή να πεθάνεις ελεύθερος, τήρησες τον όρκο σου ως χρηστός πολίτης, ως ευσεβής χριστιανός, ως τίμιος άνθρωπος».

Διονυσίου Σουρμελή, *Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα αρχομένη από της επαναστάσεως μέχρι της αποκαταστάσεως των πραγμάτων*, Αθήνα 1853, β' έκδοση, σ. 214.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Ο θάνατος του Καραϊσκάκη (απόδοση στα νέα ελληνικά)

«Αναψε πολύ ο πόλεμος. Ήρθε και ο Καραϊσκάκης και του λέω: “Τραβήξον πίσω να σταματήσει ο πόλεμος διότι το βράδυ θα κινηθούμε. Μου λέει, μείνε εδώ με τους άνδρες κι εγώ φεύγω”. Τότε, σε λίγο μαθαίνω ότι ο Καραϊσκάκης χτυπήθηκε. Πηγαίνω εκεί. Μαζευτήκαμε όλοι εκεί. Μας είπε με χωρατά: “Εγώ πεθαίνω όμως εσείς να είστε μονιασμένοι και να στηρίζετε την πατρίδα”. Τον μετέφεραν στο καράβι. Τη νύχτα ξεψύχησε και τον πήγαν στην Κούλουρη και τον έθαψαν».

Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα*, σσ. 270-271.

3. Δημοτικό τραγούδι που αναφέρεται στον θάνατο του Καραϊσκάκη

«Σαν τα σαΐνια ρίχτηκαν στα τούρκικα ταμπούρια.
Δέκα ταμπούρια έπηραν, στα δώδεκα πηγαίνουν.
Κακό μαντάτο ακούσθηκε μεσ' από τα ταμπούρια.
Τον Αρχηγό μας λάβωσαν, πικρά φαρμακωμένα
Κι απ' τ' άλογό του έπεσε και πάλ' οπίσ' ανέβη.
Ψηλή φωνίτσα εφώναξε ν' ακούση το ασκέρι.
- Έλληνες μην κιοτεύετε*, Έλληνες μη σκορπάτε,
- Εγώ δεν έχω τίποτε, μόν' είμαι λαβωμένος.
Για πάρτε με και σύρτε με στο έρημο τσαντήρι,
Να πλύνω τη λαβωματιά, και πάλ' οπίσω νάρθω.
Τον κλαίει η μαύρη Ρούμελη, τον κλαίει ο κόσμος,
Τον κλαίνουν όλ' οι Έλληνες και οι καπιταναίοι».

Δημήτρη Σταμέλου, *Ο θάνατος του Καραϊσκάκη*, Αθήνα 1985, σ. 88.

*μην κιοτεύετε = μην δειλιάζετε

Ματιά στο παρελθόν

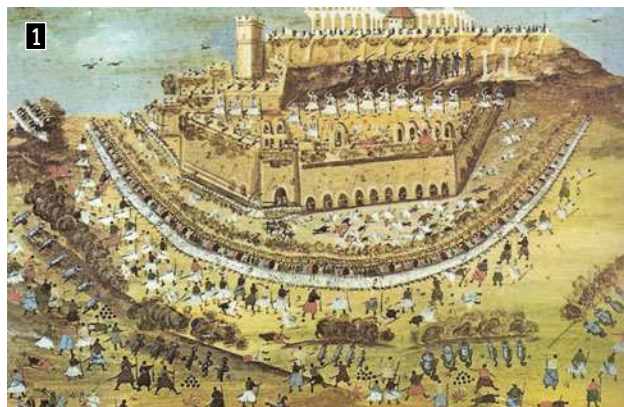
Πολύπαθη Ακρόπολη

Μία από τις πιο μελανές σελίδες στην ιστορία της Μεγάλης Επανάστασης γράφτηκε τη διετία 1826-1827, κατά την πολιορκία της Ακρόπολης. Τόσο οι συνεχείς βομβαρδισμοί των πολιορκητών Τούρκων όσο και οι αμυντικές ανάγκες των πολιορκημένων Ελλή-

Η Ακρόπολη, έγχρωμο χαρακικό από το βιβλίο του περιηγητή J.C.Hobhouse, Αθήνα, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

νων προξένησαν ανεπανόρθωτες ζημιές στον ιερό βράχο. Τα γεγονότα αυτά συνέβησαν δύο αιώνες μετά τον καταστροφικό βομβαρδισμό από τον Βενετό Μοροζίνι και την κατάρρευση του Παρθενώνα, στις 26 Σεπτεμβρίου του 1687 και δύο δεκαετίες ύστερα από τη λεηλασία του μνημείου από τον Βρετανό λόρδο Έλγιν.

▲ Π. Ζωγράφος, Η πολιορκία των Αθηνών

▲ Θ. Βρυζάκης, Το στρατόπεδο του Καραϊσκάκη, Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη

▲ Ο θάνατος του Καραϊσκάκη, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

▲ Ο Μακρυγιάννης

📖 Ερωτήματα

- Ποιο ήταν το σχέδιο του Καραϊσκάκη για να νικήσει τον Κιουταχί;
- Ποια είναι τα συναισθήματα που κυριεύσαν τους Έλληνες μόλις πληροφορήθηκαν τον θάνατο του Καραϊσκάκη; Στην απάντηση θα σας βοηθήσουν και οι πηγές.

Κεφάλαιο 14

Ο Φιλελληνισμός

Φιλέλληνες ονομάζονται οι ξένοι που εμπνεύσθηκαν από την Επανάσταση του 1821 και υποστήριξαν τον αγώνα των εξεγερμένων Ελλήνων με διάφορους τρόπους.

▲ Δ. Ζωγράφος, Κατάλογος Φιλελλήνων, λιθογραφία, Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο

Η προσφορά των Φιλελλήνων στην ελληνική Επανάσταση ήταν ποικίλη. Περισσότεροι από 1.200 Ευρωπαίοι (Γερμανοί, Γάλλοι, Ιταλοί, Πολωνοί, Ελβετοί, Άγγλοι) συμμετείχαν ενεργά στον ένοπλο αγώνα, παίρνοντας μέρος σε μάχες εναντίον των Τούρκων. Παράλληλα σχηματίστηκαν Φιλελληνικές Επιτροπές σε μεγάλες πόλεις του εξωτερικού, με σκοπό την ενίσχυση του αγωνιζόμενου λαού είτε με υλικά μέσα, στέλνοντας χρήματα, τροφές και πολεμοφόδια είτε παρέχοντας ηθική υποστήριξη με δημοσιεύσεις σε έντυπα και εφημερίδες, καλλιτεχνικά έργα και συναυλίες.

Στους Φιλέλληνες συγκαταλέγονταν ρομαντικοί *ιδεαλιστές* (ιδίως φοιτητές), λάτρεις της αρχαίας Ελλάδας, πολιτικοί, άνεργοι πρώην στρατιωτικοί και διωκόμενοι για τη δράση τους επαναστάτες, όπως ο Ιταλός κόμης Σανταρόζα. Αλλά και έμποροι, τραπεζίτες και μέλη εκπαιδευτικών ή θρησκευτικών ιδρυμάτων ανέπτυξαν φιλελληνική δράση.

Η ενθουσιώδης δραστηριότητα φοιτητών και εμπόρων οδήγησε στη δημιουργία, ήδη από το 1821, των Φιλελληνικών Επιτροπών (Κομιτάτων) στην Ελβετία και τη Γερμανία, με κύριο στόχο την περίθαλψη Ελλήνων προσφύγων. Πρωτοστάτες υπήρξαν πανεπιστημιακοί καθηγητές που αρθρογραφούσαν υπέρ της Επανάστασης, όπως ο Κρουγκ αλλά και τραπεζίτες σαν τον οικονομολόγο Ιωάννη Ευνάρδο, που αργότερα συνέβαλε στην ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας.

Η πρώτη αποστολή Φιλελλήνων έφτασε στην επαναστατημένη Ελλάδα τον Ιούνιο του 1821 με έξοδα του Δημήτριου Υψηλάντη και η δεύτερη δύο μήνες αργότερα με επικεφαλής τον Τόμας Γκόρντον, εύπορο αξιωματικό του βρετανικού στρατού. Εξαίτιας όμως της έλλειψης συντονισμού μεταξύ των εθελοντών και των Ελλήνων αγωνιστών, το πρώτο Τάγμα των Φιλελλήνων συγκροτήθηκε το Μάιο του 1822. Υιοθετώντας τους γαλλικούς στρατιωτικούς κανονισμούς, το τάγμα αυτό συμμετείχε στη μάχη στο χωρίο Πέτα της Άρτας, όπου όμως διαλύθηκε έχοντας μεγάλες απώλειες.

Δύο χρόνια αργότερα, παρόμοιες επιτροπές ιδρύθηκαν στη Γαλλία και την Αγγλία, το Βέλγιο και την Ολλανδία. Μέλη των επιτροπών αυτών ήταν και σημαντικοί Φιλέλληνες: ο Γάλλος συγγραφέας Βίκτωρ Ουγκώ και ο Άγγλος νεαρός ποιητής λόρδος Μπαίρον, ο οποίος επισκέφθηκε το Μεσολόγγι στα τέλη του 1823, όπου μάλιστα αρρώστησε και πέθανε.

Στην Αμερική, παρά το διάγγελμα του προέδρου της Μονρόε το 1822 υπέρ του αγώνα των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία τους, το φιλελληνικό ενδιαφέρον περιορίστηκε κυρίως στη συγκέντρωση και αποστολή *ανθρωπιστικής βοήθειας*.

Γλωσσάρι

Ιδεαλιστής: Ο διαπνεόμενος από ανώτερες ηθικές αρχές, ο οπαδός κάποιας ιδεολογίας.

Ανθρωπιστική βοήθεια: Η βοήθεια σε τρόφιμα και υλικά σε ανθρώπους που έχουν ανάγκη.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. «Είμαστε όλοι Έλληνες»

Ο Φιέλληνας Άγγλος ποιητής Πέρσι Σέλλεϋ στον πρόλογο του λυρικού ποιήματος του με τον τίτλο «Ελλάς» έγραψε:

«Όλοι είμαστε Έλληνες. Οι νόμοι μας, η φιλολογία μας, η θρησκεία μας, οι τέχνες μας, έχουν τις ρίζες τους στην Ελλάδα. Γιατί, χωρίς την Ελλάδα η Ρώμη, η οδηγήτρα, η καταχτήτρα, δεν θα μπορούσε να σκορπίσει κανένα φως κι εμείς θα είμαστε ειδωλολάτρες και άγριοι. Η μορφή και το πνεύμα του ανθρώπου έφτασαν την τελειότητά τους στην Ελλάδα...».

Πέρσι Σέλλεϋ, *Ελλάς*, μετάφραση Αναστάσιος-Μιλάνος Στρατηγόπουλος, Αθήνα 1932, σσ. 18-20.

2. Επιστολή του Τόμας Τζέφερσον στον Αδαμάντιο Κοραή, Μοντιτσέλο, Βιρτζίνια, 31 Οκτωβρίου 1823

«Κανένας λαός δεν αισθάνεται ζωηρότερη συμπάθεια από μας για τα δεινά που υποφέρουν οι συμπατριώτες σας, κανένας δεν απευθύνει στο Θεό πιο θερμές και πιο ειλικρινείς παρακλήσεις για την επιτυχία των σκοπών τους. Και πραγματικά, τίποτε άλλο παρά η κεφαλαιώδης αρχή της κυβέρνησής μας να μην μπλεκόμαστε στις έριδες της Ευρώπης δεν θα μπορούσε ν' αναχαιτίσει τη φιλελεύθερη νεολαία μας από το να συμμετάσχει με κάποιο τρόπο στον ιερό αυτόν αγώνα».

Χρήστου Λάζου, *Η Αμερική και ο ρόλος της στην επανάσταση του 1821*, Αθήνα 1983, σσ. 92-93.

Ματιά στο παρελθόν

Η πρώτη αναγνώριση της «ανεξαρτησίας του ελληνικού έθνους» ήρθε από το Τάγμα των Ιωαννιτών ιπποτών. Ωστόσο, για διάφορους λόγους, η σχετική συνθήκη δεν υπογράφηκε τελικά από την επαναστατική ελληνική Κυβέρνηση κι έτσι η αναγνώριση παρέμεινε χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα.

Στις 4 Δεκεμβρίου του 1822, με διάγγελμά του, ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής Τζέιμς Μονρόε εξέφρασε τη συγκίνησή του για τον αγώνα των επαναστατημένων Ελλήνων καθώς και την ελπίδα του πως αυτοί θα κέρδιζαν σύντομα την ελευθερία τους. Παρά την έκφραση συμπάθειας όμως, οι ΗΠΑ ενημέρωσαν την ελληνική επαναστατική Κυβέρνηση, τον Αύγουστο του 1823, πως είχαν επιλέξει την ουδετερότητα στην ελληνοτουρκική σύγκρουση και κατά συνέπεια, δεν ήταν διατεθειμένες να παράσχουν οποιαδήποτε ένοπλη βοήθεια.

Ο θυρεός του Τάγματος των Ιωαννιτών ιπποτών

Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τζέιμς Μονρόε

1 ▲ Ευρωπαίοι αξιωματικοί και Φιλέλληνες, έγχρωμη λιθογραφία, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

2 ▲ Ο Ιταλός Φιλέλληνας Σανταρόζα, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

3 ▲ Πορτρέτο του Γάλλου Φιέλληνα Σατωμπριάν

4 ▲ Η υποδοχή του λόρδου Βύρωνα από τους Έλληνες, πίνακας του Θ. Βρυζάκη

🗨️ Ερωτήματα

- Ποια ήταν η προσφορά των Φιλελλήνων στην ελληνική Επανάσταση;
- Τι εννοεί ο Φιλέλληνας Άγγλος ποιητής Πέρσι Σέλλεϋ με τη φράση «Όλοι είμαστε Έλληνες»;

Κεφάλαιο 15

Η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων και η Ναυμαχία του Ναυαρίνου

Στη **Ναυμαχία του Ναυαρίνου**, τον Οκτώβριο του 1827, αγγλικά, γαλλικά και ρωσικά πολεμικά πλοία ήρθαν αντιμέτωπα με τον στόλο των Τούρκων και των Αιγυπτίων. Η νίκη των ναυτικών συμμαχικών δυνάμεων συνέβαλε αποφασιστικά στην απελευθέρωση της Ελλάδας.

▲ Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου

Το ξέσπασμα της ελληνικής Επανάστασης, τον Μάρτιο του 1821, αρχικά καταδικάστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής. Η Ιερή Συμμαχία, που συγκροτήθηκε το 1815 μεταξύ της Ρωσίας, της Πρωσίας, της Αυστρίας, της Αγγλίας και της Γαλλίας, με κοινές αποφάσεις που έλαβε σε συνέδριά της το 1821 και το 1822 ήταν αντίθετη απέναντι σε οποιαδήποτε επαναστατική κίνηση.

Όμως, μετά τον απαγχονισμό του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε' την ημέρα του Πάσχα του 1821 και τις διώξεις των Ελλήνων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Ρώσος πρεσβευτής αναχώρησε από την Κωνσταντινούπολη το καλοκαίρι του 1821 και οι σχέσεις των δύο χωρών επιδεινώθηκαν.

Από τον τρίτο χρόνο της Επανάστασης και καθώς ο αγώνας των επαναστατημένων Ελλήνων συνεχιζόταν, τα συμφέροντά τους στην περιοχή και ο αυξανόμενος ανταγωνισμός ανάμεσά τους έκαναν τις Μεγάλες Δυνάμεις να μεταβάλουν σταδιακά τη στάση τους απέναντι στο *Ελληνικό Ζήτημα*, αντιμετωπίζοντάς το πιο ευνοϊκά. Έτσι, το 1823 η αγγλική πολιτική έγινε φιλική προς τους αγωνιζόμενους Έλληνες, με αποτέλεσμα να αλλάξει και η στάση της Ρωσίας, που δεν ήθελε ν' αφήσει στους Άγγλους την πρωτοβουλία των διπλωματικών κινήσεων.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφάσισαν να μεσολαβήσουν από κοινού για την επίλυση του Ελληνικού Ζητήματος. Το 1827 η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία υπέγραψαν στο Λονδίνο συνθήκη που καλούσε τις δύο *εμπόλεμες* πλευρές να κάνουν ανακωχή και ν' αρχίσουν διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους. Η Υψηλή Πύλη όμως, ενθαρρυμένη από τις στρατιωτικές της επιτυχίες, αντέδρασε απορρίπτοντας τη μεσολάβηση.

Τότε αγγλικά, γαλλικά και ρωσικά πολεμικά πλοία με αρχηγούς τους ναυάρχους Κόδριγκτον, Δεριγνύ και Χέυδεν κατέπλευσαν στην Πύλο, για να εφαρμόσουν τις αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Στη Ναυμαχία του Ναυαρίνου, τον Οκτώβριο του 1827, ενωμένες οι ναυτικές συμμαχικές δυνάμεις αντιμετώπισαν με επιτυχία τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο, καταστρέφοντάς τον ολοκληρωτικά. Η νίκη του στόλου των συμμαχικών δυνάμεων στο Ναυαρίνο ήταν καθοριστική και επιτάχυνε τις εξελίξεις, οδηγώντας τελικά στην απελευθέρωση της Ελλάδας.

Γλωσσάρι

Ελληνικό Ζήτημα: Η συζήτηση και οι ενέργειες σχετικά με το μέλλον της επαναστατημένης Ελλάδας και γενικά των Ελλήνων.

Εμπόλεμος: Αυτός που εμπλέκεται σε πόλεμο.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου

«Ενώ μελετούσα αυτά και ετοιμαζόμουν για το ταξίδι στην Αίγινα μαζί με τους οπλαρχηγούς κι ήμαστε μαζεμένοι, ο αέρας έφερε στ' αυτιά μου μεγάλο κρότο, δυνατότερο κι από κανόνια. Λίγο αργότερα ήρθε και η είδηση ότι ο στόλος των τριών Δυνάμεων κατανίκησε το στόλο του εχθρού στο λιμάνι του Νεόκαστρου. Είναι αδύνατο να περιγράψει κάποιος τη χαρά εκείνης της ημέρας. Δεν ξέραμε τι να κάνουμε, πώς να δείξουμε τη χαρά μας και συγχαίραμε ο ένας τον άλλο... Αυτή την ημέρα περίμεναν όλοι οι γέροντες και οι πατέρες μας, αυτοί που πέθαναν απελπισμένοι, αυτοί που έπεσαν στο Μεσολόγγι, στην Αθήνα. Ο ήχος των πυροβόλων απλώθηκε και πέρασε τα φαράγγια και τα βουνά και πάνω από τον Όλυμπο κι έφθασε στην Ήπειρο και σε όλη τη Μεσόγειο».

Νικολάου Κασομούλη, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά*, εισαγωγή-σημειώσεις Γιάννης Βλαχογιάννης, τόμ. 2, Αθήνα 1998, σσ.670-671.

(Ελεύθερη απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Είμαστε εις το «εμείς»

«Γράφουν σοφοί άντρες πολλοί, γράφουν τυπογράφοι ντόπιοι και ξένοι διαβασμένοι για την Ελλάδα, ένα πράμα μόνον με παρακίνησε κι' εμένα να γράψω, ότι τούτην την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί, και σοφοί κι' αμαθείς και πλούσιοι και φτωχοί και πολιτικοί και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι· όσοι αγωνιστήκαμεν, αναλόγως ο καθείς, έχομεν να ζήσωμεν εδώ. Το λοιπόν δουλέψαμεν όλοι μαζί, να την φυλάμεν κι' όλοι μαζί και να μην λέγη ούτε ο δυνατός "εγώ", ούτε ο αδύνατος. Ξέρετε πότε να λέγη ο καθείς "εγώ"; Όταν αγωνιστή μόνος του και φκιάση, ή χαλάση, να λέγη "εγώ". Όταν όμως αγωνίζονται πολλοί και φκιάνουν, τότε να λένε "εμείς". Είμαστε εις το "εμείς" κι' όχι εις το "εγώ"».

Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα*, σ. 547.

Ματιά στο παρελθόν

Πρόσφυγες

Μία από τις σκληρότερες συνέπειες των πολεμικών επιχειρήσεων ήταν η προσφυγοποίηση μεγάλου μέρους του ντόπιου πληθυσμού. Χιλιάδες πρόσφυγες, Χριστιανοί αλλά και Μουσουλμάνοι, υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τον τόπο τους φοβούμενοι για τη ζωή τους και να αναζητήσουν αλλού μια καλύτερη τύχη. Γράφει ενδεικτικά ο Μακρυγιάννης για τους πρόσφυγες από την Άρτα: «Τότε πήγα στην Αγιά, όπου είχα στείλει τις ειδήσεις μου κι εκεί βρήκα τους δυστυχείς Αρτινούς, που έφταναν ξυπόλυτοι, γυμνοί και νηστικοί. Και έπεσαν όλοι στο λαϊμό μου για να τους σώσω. Ήταν όλες οι σημαντικές προσωπικότητες της Άρτας εκεί και πλήθος γυναικόπαιδα, περίπου πεντακόσιες οικογένειες...». «Με την άφιξη της οικογένειάς μας στο Άργος αρρωστήσαμε όλοι από επιδημική αρρώστια και ενώ ήμαστε μία δεκαμελής οικογένεια αποτελούμενη από πέντε αγόρια, τρία κορίτσια και τους γονείς μας, δεν ήταν κανείς από εμάς υγιής για να φροντίσει τους άλλους», σημειώνει ένας πρόσφυγας από τη Χίο.

Πρόσφυγες μετά την καταστροφή των Ψαρών, έργο του Νικολάου Γύζη, Αθήνα, Εθνική Πνακοθήκη.

▲ Ο ναύαρχος Εδουάρδος Κόδριγκτον (αριστερά) και οι αντιναύαρχοι Ερρίκος Δεριγνύ (μέση) και Λογγίνος Χέυδεν (δεξιά) αρχηγοί της αγγλικής, γαλλικής και ρωσικής ναυτικής μοίρας, αντίστοιχα, κατά τη διάρκεια της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου

◀ Η ναυμαχία του Ναυαρίνου, ελαιογραφία του Κωνσταντίνου Βολανάκη, Ναυτικό Μουσείο Ελλάδας

▶ Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου, Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

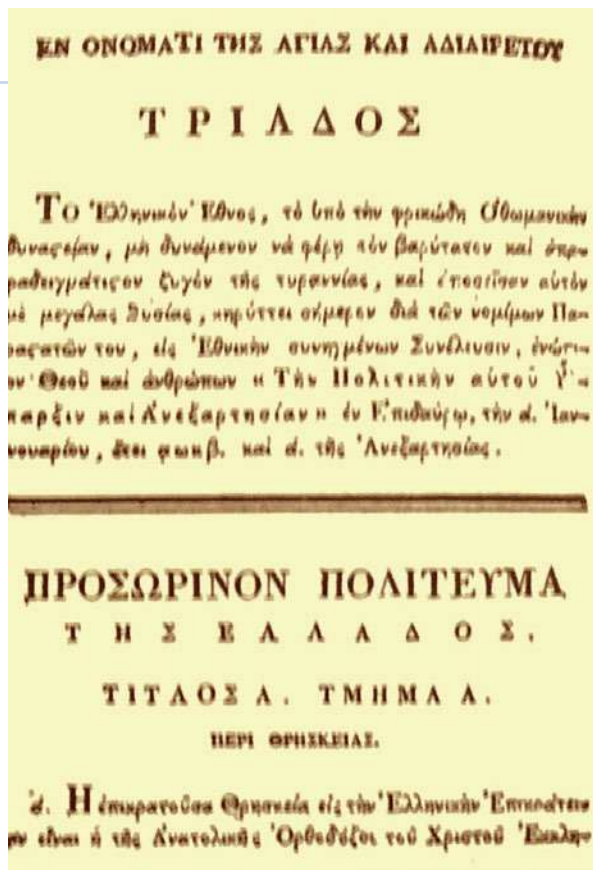
📖 Ερωτήματα

- Από πότε άρχισε να αλλάζει η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στους Έλληνες και για ποιους λόγους;
- Τι εννοεί ο Μακρυγιάννης με τη φράση «Είμαστε στο εμείς»; (Πηγή 2)

Κεφάλαιο 16

Οι Εθνοσυνελεύσεις και η πολιτική οργάνωση του Αγώνα

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης οι Έλληνες προσπάθησαν να σχηματίσουν κεντρική διοίκηση για να συντονίσει τον αγώνα τους. Πραγματοποίησαν έτσι Εθνοσυνελεύσεις και ψήφισαν Συντάγματα για την πολιτική τους οργάνωση.

▲ Το Προσωρινό Πολίτευμα της Επιδαύρου

Με την έναρξη της Επανάστασης του 1821, συγκροτήθηκαν τοπικές κυβερνήσεις ή αλλιώς «Τοπικοί Οργανισμοί» για την οργάνωση του Αγώνα: η Πελοποννησιακή Γερουσία στην Πελοπόννησο, η Γερουσία στη Δυτική Στερεά και ο Άρειος Πάγος στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα. Επειδή όμως οι τοπικές κυβερνήσεις αδυνατούσαν να συντονίσουν συνολικά την Επανάσταση, κρίθηκε απαραίτητη η ύπαρξη κεντρικής πολιτικής διοίκησης.

Έτσι, τα τρία πρώτα χρόνια της Επανάστασης πραγματοποιήθηκαν δύο Εθνοσυνελεύσεις, με τη συμμετοχή παραστατών (αντιπροσώπων) από τις επαναστατημένες περιοχές. Η Α' Εθνοσυνέλευση πραγματοποιήθηκε στην Επίδαυρο τον Δεκέμβριο του 1821. Κατά τη διάρκειά της ψηφίστηκε για πρώτη φορά *Σύνταγμα*. Το πρώτο Σύνταγμα της Επανάστασης, περισσότερο γνωστό ως «Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος», ήταν βασισμένο σε αμερικανικά και γαλλικά πρότυπα. Διακηρύχθηκε επίσης η ανεξαρτησία των Ελλήνων και σχηματίστηκαν δύο σώματα, το *Βουλευτικό* και το *Εκτελεστικό*, για την άσκηση της κεντρικής διοίκησης. Πρωτεύουσα του νέου κράτους ορίστηκε η Κόρινθος. Οργανώθηκαν επίσης Υπουργεία και ρυθμίστηκε η απονομή δικαιοσύνης με διαφορετικό τρόπο από ό,τι συνέβαινε κατά την Τουρκοκρατία. Παρά τα προβλήματα, το κράτος απέκτησε σταδιακά μια διοικητική δομή ανάλογη περίπου με τη σημερινή.

Η Β' Εθνοσυνέλευση (1823) συνήλθε στο Άστρος της Αρκαδίας. Στην Εθνοσυνέλευση αυτή ψηφίστηκε νέο Σύνταγμα και αποφασίστηκε να καταργηθούν τα τοπικά κέντρα εξουσίας, προκειμένου να ενισχυθεί η κεντρική διοίκηση. Οι διαμάχες ανάμεσα στους προκρίτους και τους στρατιωτικούς για τον έλεγχο της εξουσίας οδήγησαν στη δημιουργία τριών πολιτικών κομμάτων: του Αγγλικού, που το υποστήριζαν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και οι Υδραίοι, του Γαλλικού, με τον Ηπειρώτη γιατρό Ιωάννη Κωλέττη και τους Ρουμελιώτες και του Ρωσικού, υπό την επιρροή του Κολοκοτρώνη και των οπλαρχηγών της Πελοποννήσου.

Το 1827, καθώς οι πολιτικές αντιπαράθεσεις συνεχίζονταν και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις βρίσκονταν σε κρίσιμο σημείο, συγκλήθηκε νέα Εθνοσυνέλευση στην Τροιζήνα. Η Γ' Εθνοσυνέλευση ψήφισε καινούργιο Σύνταγμα, δημοκρατικότερο από τα προηγούμενα και όρισε το Ναύπλιο πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους. Ο Ιωάννης Καποδίστριας εκλέχθηκε Κυβερνήτης της Ελλάδας, ενώ για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των τουρκοαιγυπτιακών στρατευμάτων ορίστηκαν αρχηγοί των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων οι Άγγλοι αξιωματικοί σερ Ρίτσαρντ Τσωρτς στην ξηρά και ο λόρδος Τόμας Κόχραν στη θάλασσα.

Γλωσσάρι

Σύνταγμα: Το σύνολο των θεμελιωδών νόμων κάθε κράτους, οι οποίοι ορίζουν τη μορφή του πολιτεύματος.

Βουλευτικό: Σώμα αντιπροσώπων που ετοιμάζουν και ψηφίζουν τους νόμους, αντίστοιχο με το σημερινό Κοινοβούλιο (Βουλή).

Εκτελεστικό: Η Κυβέρνηση, αυτοί που κυβερνούν.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Η σύγκληση της Α' Εθνοσυνέλευσης στην Επίδαυρο

«Συγκεντρώθηκαν στην Επίδαυρο οι πρώτοι νομοθέτες της Ελλάδας. Οι νεώτεροι, οι οποίοι ευτύχησαν να στρέψουν τα μάτια τους σε ήλιο απαλλαγμένο από τα νέφη της δουλείας, να πατήσουν γη ελεύθερη, να αναπνεύσουν αέρα ελεύθερο, αυτοί που κληρονόμησαν το ανεκτίμητο δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνδιαλέγεσθαι και συζητείν, αδυνατούν να φανταστούν τον έξαλλο ενθουσιασμό του έθνους, όταν μετά από τυραννία τετρακοσίων σχεδόν χρόνων συνερχόταν με αντιπροσώπους για να αποφασίσει ως κυρίαρχο έθνος για τα συμφέροντά του. Οι επιζήσαντες αντιπρόσωποι διηγούνταν ότι δάκρυα έτρεχαν από τα μάτια όλων, και πως φιλούσαν ο ένας τον άλλο, όπως γίνεται την ημέρα της Αναστάσεως».

Νικόλαος Δραγούμης, *Ιστορικοί Αναμνήσεις*, Αθήνα 1973, τόμ. 1, σσ. 30-31.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Απόσπασμα από τον «Οργανικό Νόμο», το πρώτο Σύνταγμα της επαναστατημένης Ελλάδας, που ψηφίστηκε την 1^η Ιανουαρίου του 1822 από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου

«Όλοι οι Έλληνες είναι όμοιοι ενώπιον των νόμων χωρίς καμία εξαίρεση βαθμού, κλάσης ή αξιώματος· όλοι οι Έλληνες έχουν το ίδιο δικαίωμα σε όλα τα αξιώματα. Η ιδιοκτησία, η τιμή και η ασφάλεια κάθε Έλληνα προστατεύονται από τους νόμους».

Απόστολος Βακαλόπουλος, *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επανάστασης*, τόμ. 2, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 390.

Ματιά στο παρελθόν

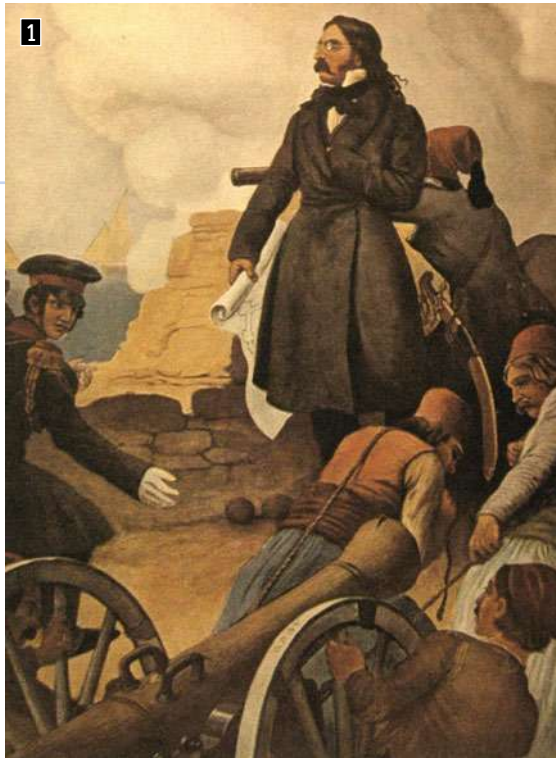
Ύμνος εις την Ελευθερία

Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» γράφηκε από τον ποιητή Διονύσιο Σολωμό το 1823, στη Ζάκυνθο. Αποτελείται από 159 τετράστιχες στροφές και μελοποιήθηκε το 1828 από τον Νικόλαο Μάντζαρο. Το 1864 οι δύο πρώτες στροφές του καθιερώθηκαν ως ο εθνικός ύμνος της Ελλάδας από τον βασιλιά Γεώργιο τον Α':

«Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαθιού την τρομερή,
σε γνωρίζω από την όψη
που με βια μετράει τη γη.

Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά,
και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!».

▲ Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, λιθογραφία του Πέτερ φον Ες

▲ Ο Ιωάννης Κωλέττης

▲ Η Εθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο, Αίθουσα των Τροπαίων, Βουλή των Ελλήνων

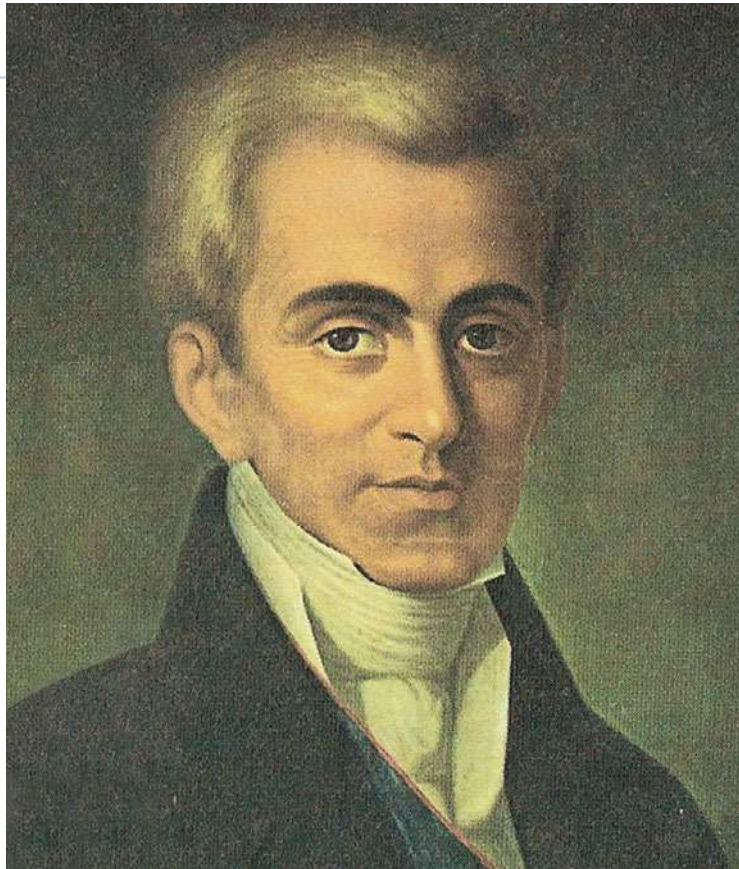
📖 Ερωτήματα

- Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές αποφάσεις των τριών Εθνοσυνελεύσεων;
- Με βάση την Πηγή 1, ποια ήταν η ατμόσφαιρα που επικρατούσε κατά την Α' Εθνοσυνέλευση;

Κεφάλαιο 17

Ο Ιωάννης Καποδίστριας και το έργο του

Ο **Ιωάννης Καποδίστριας** καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια της Κέρκυρας. Διετέλεσε υπουργός των Εξωτερικών της Ρωσίας μέχρι το 1822, οπότε απομακρύνθηκε από τη θέση του και εγκαταστάθηκε στην Ελβετία. Πέντε χρόνια αργότερα, το 1827, η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον εξέλεξε Κυβερνήτη της Ελλάδας.

▲ Ο Ιωάννης Καποδίστριας

Ο Καποδίστριας έφτασε στο Ναύπλιο, την πρώτη πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, αναλαμβάνοντας τη διακυβέρνηση μιας χώρας που έβγαινε από πολύχρονο αγώνα ενώ οι κάτοικοί της και ιδιαίτερα οι πρόσφυγες ήταν εξαθλιωμένοι.

Ο Κυβερνήτης επιχείρησε να οργανώσει το κράτος, βελτιώνοντας τη διοίκηση και την οικονομία του. Προκειμένου να πετύχει το στόχο του, συγκέντρωσε όλες τις εξουσίες στο πρόσωπο του αναβάλλοντας για δύο χρόνια τη σύγκληση της Δ' Εθνοσυνέλευσης, που τελικά πραγματοποιήθηκε στο Άργος. Επίσης, για να διευκολύνει τις συναλλαγές, ίδρυσε Εθνική Τράπεζα και έκοψε νομίσματα (φοίνικας) που αντικατέστησαν τα τουρκικά γρόσια.

Ο Καποδίστριας, επειδή πίστευε ότι η πρόοδος της χώρας σπηριζόταν στη γεωργία, ίδρυσε Γεωργική Σχολή στην Τίρυνθα για την εκπαίδευση των Ελλήνων αγροτών, εισήγαγε την καλλιέργεια της πατάτας και στήριξε την παραγωγή μεταξιού. Παράλληλα, αναπτύχθηκαν το εμπόριο και η ναυτιλία και οργανώθηκε τακτικός στρατός.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στη βασική εκπαίδευση των Ελλήνων. Αρμόδια Επιτροπή ανέλαβε τη σύνταξη βιβλίων και τη δημιουργία αλληλοδιδασκτικών σχολείων, στα οποία οι καλύτεροι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων μάθαιναν στους μικρότερους με τη βοήθεια του δασκάλου γραφή και ανάγνωση. Ιδρύθηκε επίσης το πρώτο ελληνικό Γυμνάσιο, ενώ στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας λειτούργησαν αλληλοδιδασκτικά, ελληνικά και χειροτεχνικά σχολεία. Στην Αίγινα λειτούργησε και το *Κεντρικό Σχολείο*.

Καθώς οι διαπραγματεύσεις με τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) συνεχίζονταν, η χώρα δεν είχε ακόμη καθορισμένα σύνορα. Ο Κυβερνήτης χρησιμοποίησε το κύρος και την εμπειρία του στη διεθνή διπλωματία για να πετύχει την κατοχύρωση όσο το δυνατόν περισσότερων εδαφών στο ελληνικό κράτος, προτείνοντας να είναι εντελώς ανεξάρτητο και με δικό του ηγεμόνα. Προσπάθησε επίσης να κρατά επαναστατημένη την Κρήτη και τη Στερεά Ελλάδα, προκειμένου οι περιοχές αυτές να συμπεριληφθούν στο νέο κράτος. Στην τελευταία μάχη της Επανάστασης, που δόθηκε στην Πέτρα της Βοιωτίας τον Σεπτέμβριο του 1829, οι εξεγερμένοι Έλληνες με επικεφαλής τον Δημήτριο Υψηλάντη νίκησαν τους Τούρκους και τους ανάγκασαν να συνθηκολογήσουν. Μετά τη σημαντική αυτή νίκη, η Λειβαδιά και ουσιαστικά ολόκληρη η Στερεά Ελλάδα παραδόθηκε στους επαναστάτες.

Η συγκεντρωτική διακυβέρνηση του Καποδίστρια και η σύγκρουσή του με πολλά τοπικά συμφέροντα προκάλεσαν τη δυσαρέσκεια πολιτικών ομάδων, που αντέδρασαν στην πολιτική του. Στις 27 Σεπτεμβρίου του 1831 ο Καποδίστριας δολοφονήθηκε στο Ναύπλιο, με αποτέλεσμα στη χώρα να επικρατήσει αναρχία.

Γλωσσάρι

Φοίνικας: Το πρώτο αργυρό νόμισμα του ελληνικού κράτους. Κόπηκε το 1828 στην Αίγινα, την πρώτη πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, από τον Καποδίστρια.

Παραγωγή μεταξιού: Ονομάζεται μεταξοσκωληκτοτροφία. Πρόκειται για εκτροφή μεταξοσκωληκτών, οι οποίοι παράγουν μετάξι που χρησιμοποιείται κυρίως στην υφαντική.

Κεντρικό Σχολείο: Σε αυτό φοιτούσαν μαθητές που θα ακολουθούσαν ανώτερες σπουδές.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια προς τον Αδαμάντιο Κοραή, Αγκώνα, 2 Δεκεμβρίου 1827

«Να είσαι βέβαιος ότι πάω στην Ελλάδα με σκοπούς σαφείς οι οποίοι, εάν λάβουν τη βοήθεια των ομογενών μας και σε κάποιο βαθμό των περιστάσεων, μπορούν να αποδείξουν, ελπίζω, ορθή την καλή σου γνώμη για μένα. Σου εύχομαι λοιπόν, άνδρα σεβάσμιε, υγεία και μακροβιότητα για να κρίνεις τους σκοπούς μου αυτούς, και – τολμώ να πω – για να χαρείς τους καρπούς τους. Ωστόσο, πρόσφερε τη βοήθειά σου στα σχολεία, τα οποία εδρεύουν προσωρινά στην Τεργέστη, τη Βενετία και την Αγκώνα, προς όφελος των Ελληνοπαίδων, τα οποία έριξαν στα παράλια της Αδριατικής οι συμφορές της πατρίδας».

Αδαμάντιος Κοραής, *Αλληλογραφία*, επιμέλεια Κ.Θ. Δημαράς, τόμ. 6, Αθήνα 1984, σσ. 64-65.
(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

2. Η αγροτική τάξη στο πρώτο ελληνικό κράτος

«Ο Έλληνας χωρικός που κάπως τα βολεύει διαθέτει συνήθως για να οργώσει τη γη ένα άροτρο και ένα “ζευγάρι” από βόδια, με μερικά γαϊδούρια για τη μεταφορά των προϊόντων από τα χωράφια του. Η μορφή του αρότρου αντιστοιχεί ακόμα και σήμερα ακριβώς με τις περιγραφές που έκανε ο Ησίοδος. Εδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια τίποτα δεν άλλαξε. Είναι το σιδερένιο υνί που δεν σκίζει παρά την επιφάνεια της γης σε βάθος σχεδόν τριών δακτύλων. Για να χρησιμοποιηθεί το άροτρο χρειάζονται δύο βόδια. Αλλά η κατάσταση αθλιότητας που βρίσκονται οι Έλληνες χωρικοί εξ’ αιτίας του πολέμου είναι τέτοια που κατά το θάνατο του Κυβερνήτη μονάχα το ένα τρίτο των αγροτών διαθέτανε ένα ζευγάρι».

Φρειδερίκου Τις, *Η Ελλάδα του Καποδίστρια*, τόμ. 1, Αθήνα, χχ. σ. 290.

Ματιά στο παρελθόν

Καποδίστριας και Μέτερνιχ

Από τη διπλωματική καριέρα του Ιωάννη Καποδίστρια στην τσαρική αυλή, αλησμόνητες θα μείνουν οι αντιπαραθέσεις που είχε με τον Αυστριακό Καγκελάριο Μέτερνιχ. Ο Μέτερνιχ πάντοτε υποψιαζόταν τον Καποδίστρια για σχέσεις με ανατρεπτικά ευρωπαϊκά κινήματα. Έτσι, όταν εκείνος παραιτήθηκε από το αξίωμά του στα τέλη του 1822, ο Μέτερνιχ πίστεψε πως οι ιδέες του είχαν θριαμβεύσει. Δεν είχε αντιληφθεί πως οι περιστάσεις ήταν τελειώς διαφορετικές από το συντηρητικό κλίμα της Ιερής Συμμαχίας.

Ο Μέτερνιχ

◀ Η δολοφονία του Καποδίστρια, ελαιογραφία του Διονυσίου Τσόκου, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

▶ Η δολοφονία του Καποδίστρια, έργο αγνώστου ζωγράφου, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη

▲ Η Αίγινα την εποχή του Καποδίστρια, λιθογραφία του Fr. Hohe

▲ Το Κυβερνείο στο Ναύπλιο, το οποίο έγινε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους το 1828

📖 Ερωτήματα

- Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ενέργειες του Καποδίστρια την εποχή που ήταν κυβερνήτης της Ελλάδας;
- Με βάση την Πηγή 2, ποια ήταν η κατάσταση της γεωργίας την εποχή του Καποδίστρια;

Κεφάλαιο 18

Το τέλος της Επανάστασης και η ελληνική ανεξαρτησία

Μετά τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου, οι διπλωματικές ενέργειες για την τύχη της ελληνικής Επανάστασης αυξήθηκαν. Τελικά, τον Φεβρουάριο του 1830 υπογράφηκε στο Λονδίνο Πρωτόκολλο, με το οποίο η Ελλάδα αποκτούσε την ανεξαρτησία της.

▲ Τα σύνορα του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους (1830 και 1832)

Η παράδοση της Ακρόπολης στους Τούρκους πολιορκητές της, τον Μάιο του 1827, ολοκλήρωσε την τουρκική κυριαρχία στη Στερεά Ελλάδα. Δυσοίωνη ήταν η κατάσταση και στην Πελοπόννησο, όπου παρέλυσε κάθε αντίσταση στην Ηλεία, ερημώθηκε η Μεσσηνία και καταστράφηκε εντελώς η Τριπολιτσά.

Μετά τη ναυμαχία του Ναυαρίνου όμως, τον Οκτώβριο του 1827, οι Έλληνες κατάλαβαν ότι η απελευθέρωσή τους δεν θα αργούσε. Παρόλο που οι στρατιωτικές ενέργειες απαγορεύονταν από τις Μεγάλες Δυνάμεις, ο Αγώνας αναζωπυρώθηκε: ο Γάλλος συνταγματάρχης Κάρολος Φαβιέρος με τακτικό στρατό αποβιβάστηκε στη Χίο. Δυνάμωσε η επαναστατική δραστηριότητα στην Κρήτη, ενώ πόλεις και χωριά της Στερεάς Ελλάδας, όπως η Θήβα, η Λιβαδιά, η Άμφισσα, το Καρπενήσι ακόμη και το ίδιο το Μεσολόγγι, απελευθερώθηκαν από τον Δημήτριο Υψηλάντη, τον Κίτσο Τζαβέλα και άλλους οπλαρχηγούς.

Οι νίκες του ελληνικού στρατού καθώς και η προσπάθεια του Καποδίστρια να μη δυσαρεστήσει καμιά από τις Μεγάλες Δυνάμεις, βοήθησαν στη διεύρυνση των συνόρων του ελληνικού κράτους. Καθώς αναμενόταν να φτάσουν στην Πελοπόννησο Γάλλοι στρατιώτες για ν' αποχωρήσουν τα αιγυπτιακά στρατεύματα, ο Κυβερνήτης έστειλε πολεμικά πλοία στον Αμβρακικό κόλπο, ώστε να συμπεριληφθεί και η περιοχή αυτή στα όρια του νέου κράτους.

Η Υψηλή Πύλη, από την πλευρά της, κρατούσε αδιάλλακτη στάση απορρίπτοντας κάθε συζήτηση για αυτονομία ή ανεξαρτησία της Ελλάδας. Ωστόσο, η ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο του 1828-1829 ανάγκασε τον Σουλτάνο να δεχτεί να αρχίσουν διαπραγματεύσεις. Οι Άγγλοι και οι Γάλλοι, για να περιορίσουν τις επιδιώξεις της Ρωσίας και την αυξημένη επιρροή της στους επαναστατημένους Έλληνες, πρότειναν την ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Έτσι, τον Φεβρουάριο του 1830 υπογράφηκε στο Λονδίνο από τις τρεις συμμαχικές Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) η πολιτική ανεξαρτησία της Ελλάδας, με τα σύνορά της στη γραμμή Αχελώου - Σπερχειού ποταμού. Δύο χρόνια αργότερα, το 1832, τα σύνορα του ελληνικού κράτους διευρύνθηκαν στη γραμμή Αμβρακικού κόλπου – Παγασπτικού κόλπου. Τα νέα σύνορα αναγνωρίστηκαν και από την Υψηλή Πύλη. Έπειτα από δέκα χρόνια συγκρούσεων η ύπαρξη ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, αναγνωρισμένου από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, ήταν πλέον γεγονός.

Γλωσσάρι

Αδιάλλακτος: Ανένδοτος, άκαμπτος, αυτός που αρνείται κάθε συμβιβασμό.

Αυτονομία: Η διακυβέρνηση μιας χώρας ή μιας περιοχής με δικούς της νόμους, χωρίς ξένες επιρροές και επεμβάσεις. Η αυτονομία συνήθως συνδέεται με οικονομικά ανταλλάγματα.

Αυτόνομο κράτος: Αυτοδιοικούμενο και αυτοτελές, αλλά εξαρτώμενο σε κάποιο βαθμό από άλλο κράτος.

Ανεξάρτητο κράτος: Ελεύθερο, που δεν εξαρτάται από κανέναν.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Ο χαρακτήρας της Επανάστασης

«Η επανάστασις η εδική μας δεν ομοιάζει με καμμιάν απ' όσας γίνονται την σήμερον εις την Ευρώπην. Της Ευρώπης αι επαναστάσεις εναντίον των διοικήσεων των είναι εμφύλιος πόλεμος. Ο εδικός μας πόλεμος ήτον ο πλέον δίκαιος, ήτον έθνος με άλλο έθνος. Ούτε ο Σουλτάνος ηθέλησε ποτέ να θεωρήση τον ελληνικόν λαόν ως λαόν, αλλ' ως σκλάβους».

Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα, Καταγραφή Γ. Τερτσέτη, επιμέλεια Τάσος Βουρνάς, Αθήνα 1983, σ. 178.

2. Η πατρίδα

«Αφού τελείωσε ο ζωγράφος από τα κάδρα, έστρωσα ένα μέρος του περιβολιού μου με άσπρα και μαύρα πετραδάκια της θάλασσας. Ζωγράφισα πρώτα έναν κύκλο τριγυρισμένο από λόγχες. Αυτός ο κύκλος ήταν η πατρίδα, που ήταν τριγυρισμένη με τις λόγχες της τυραννίας τόσους αιώνες. Πιο κάτω ζωγράφισα ένα σκυλί. Είναι ο πιστός ο Έλληνας που προστάτευε την ελευθερία της πατρίδας του τόσους αιώνες νηστικός και γυμνός στα χάνια, όπως εκείνο το καλό σκυλί που φυλάει τα πρόβατα από το λύκο. Πιο κάτω είναι δύο τραγόπουλα και πολεμούν. Έτσι έμαθαν να πολεμούν και οι Έλληνες για να ελευθερώσουν την πατρίδα τους. Πιο κάτω είναι μία ελαφίνα και βυζαίνει το ελαφάκι της. Όταν έχουμε ομόνοια, έτσι μας βυζαίνει κι εμάς η πατρίδα μας».

Μακρυγιάννη, Απομνημονεύματα, σσ. 411-412. (Απόδοση στα νέα ελληνικά)

Ματιά στο παρελθόν

Επανάστασεις στην Ευρώπη

Το 1830 ήταν μια χρονιά σημαντικών εξελίξεων, όχι μόνο σε ελληνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τον Ιούλιο στη Γαλλία ο λαός ξεσηκώθηκε λόγω της βαθύτατης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής κρίσης. Οι μνήμες της Γαλλικής Επανάστασης του 1789 ξύπνησαν και οδήγησαν σε καθεστωτική αλλαγή και σε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις. Ο απόηχος της επανάστασης στο Παρίσι έφτασε σε πολλά σημεία της Ευρώπης. Την ίδια χρονιά η Σερβία κέρδισε την αυτονομία της.

Ευγένιος Ντελακρουά, Η Ελευθερία οδηγεί το λαό, Παρίσι, Μουσείο Λούβρου

▲ Ο Γάλλος συνταγματάρχης Κάρολος Φαβιέρος

▲ Το Ναύπλιο την εποχή της Απελευθέρωσης, γερμανική λιθογραφία, Αθήνα, Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας

▲ Η Συνθήκη του Λονδίνου. Αίθουσα των Τροπαίων, Βουλή των Ελλήνων

🗨️ Ερωτήματα

- Ποιες ήταν οι περιοχές που συμπεριλαμβάνονταν στο πρώτο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος; Θα σας βοηθήσει και ο χάρτης.
- Ποιος ήταν ο χαρακτήρας της ελληνικής Επανάστασης σύμφωνα με τον Κολοκοτρώνη; (Πηγή 1)

ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η Μεγάλη Επανάσταση (1821-1830)

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

- Η ελληνική Επανάσταση οργανώθηκε από τη Φιλική Εταιρεία.
- Η Επανάσταση ξεκίνησε από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες τον Φεβρουάριο του 1821 και σύντομα διαδόθηκε στη Νότια Ελλάδα.
- Οι επαναστατημένοι Έλληνες πέτυχαν σπουδαίες νίκες εναντίον των Τούρκων, ιδιαίτερα τα πρώτα δύο χρόνια της Επανάστασης.
- Η Επανάσταση συγκίνησε πολλούς μορφωμένους ανθρώπους σ' όλο τον κόσμο. Δημιουργήθηκε, έτσι, το κίνημα του Φιλελληνισμού.
- Η Επανάσταση είναι γεμάτη από στιγμές ηρωισμού και αυτοθυσίας. Κατά τη διάρκεια της αναδείχθηκαν σπουδαίοι ήρωες της ελληνικής Ιστορίας.
- Ταυτόχρονα με τις μάχες, οι Έλληνες φρόντισαν και για την πολιτική οργάνωσή τους, πραγματοποιώντας Εθνοσυνελεύσεις και ψηφίζοντας Συντάγματα.
- Η πορεία της Επανάστασης επηρεάστηκε και από τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής, οι οποίες στην αρχή ήταν αρνητικές απέναντι στους Έλληνες, ενώ αργότερα έδειξαν πιο ευνοϊκή διάθεση.
- Η Επανάσταση έφτασε στο τέλος της το 1830. Η Ελλάδα κέρδισε την ανεξαρτησία της, με περιορισμένα όμως σύνορα.